

ELS ORÍGENS

A partir del primer terç del segle XIV, la puixança del Principat de Catalunya -puixança que precisament durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387) coneix moments de màxim esplendor- se'ns presenta minada per un seguit d'adversitats que s'inicien amb la mala collita del 1333 («lo mal any primer»), la pesta dels anys 1347-1351 i la devastadora plaga de llagostes del 1358. La pesta torna a flagel·lar el país als anys 1362, 1371, 1378, 1396-1397, i hi reapareix cíclicament durant el segle XV i la primera meitat del XVI. S'ajunten a aquestes malvestats els terratrèmols dels anys 1373, 1410, 1427 i 1448. Tot plegat, afecta negativament la demografia catalana.

El Principat de Catalunya, que exercia l'hegemonia en la Confederació Catalanoaragonesa, veu minvar la seva preponderància. La primera fita visible en el procés de la seva decadència, és marcada pel Compromís de Casp (1412).

Entre els anys 1445-1455 el Principat es debat en una aguda depressió econòmica. Al camp, les relacions entre els pagesos de remença i els senyors feudals cada dia esdevenen més tibants. A la ciutat, la contínua tensió entre la *Busca* i la *Biga* assenyala la dificultat de resoldre els problemes econòmics i d'endegar certes qüestions de caire social. El «viu sentiment de solidaritat de grup», l'atenuació, «gairebé la desaparició de les rivalitats de classes», l'«afecció del poder públic a la persona del comte-rei» que, «durant molts segles», havia existit al Principat de Catalunya es trenca.¹

Enfrontada la Generalitat amb Joan II, fill de l'iniciador de la dinastia dels Trastàmara, instaurada en virtut del Compromís de Casp, ja no es resolen les desavinences recorrent a pactes; la guerra esclata i es perllonga durant 10 anys (1462-1472). S'ajunta a aquesta guerra l'aixecament dels remences, els quals, com que no han assolit els objectius que perseguien, reprenen la lluita entre el 1484 i el 1486. El país s'arruïna.² L'establiment de la nova

¹Pierre Vilar: Catalunya dins l'Espanya moderna, II, Edicions 62, 2ª edició, Barcelona 1964, pàg. 123.

²Cal precisar que els aixecaments armats dels remences, si bé van contribuir a l'ensorrament econòmic del Principat, ofereixen un saldo altament favorable als interessos generals del poble català. En assolir els pagesos de remença la supressió dels mals usos, Catalunya es convertia en «el primer país d'Europa, on el règim feudal hagués imperat plenament, que trencava els lligams

Inquisició, concebuda a Castella i imposada pels Reis Catòlics a desgrat de l'oposició de la Generalitat i del Consell de Cent, a causa de les mesures que són preses contra els jueus, contribueix a agreujar el problema econòmic.

Mentrestant Castella, que des de l'últim terç del segle XIII fins als inicis del XV havia patit profundes crisis i s'havia desagnat amb constants lluites internes, entra en un moment de plenitud que, en iniciar-se el segle XVI, esdevé d'autèntica puixança. S'ha convertit en una gran potència que, al mateix temps que colonitza Amèrica, influeix decisivament en la política general d'Europa; i, alhora que forja el més gran imperi del món, viu un Segle d'Or cultural amb una extraordinària força creadora.

Castella ha crescut i s'ha enfortit mentre Catalunya es decandia en una profunda crisi. Catalunya, considerablement empobrida, perd el domini del Mediterrani mentre Castella s'expandeix eufòricament a través de l'Atlàntic; les Amèriques esdevindran domini exclusiu de Castella. Catalunya -i amb ella tota la Corona d'Aragó- es troba arraconada en el seu tradicional Mediterrani; un Mediterrani, però, que ja no controla. El comte de Barcelona que ara és, al mateix temps, rei de Castella, estableix la seva Cort en el llunyà Madrid. Les Corts catalanes, la Generalitat de Catalunya, el Consell de Cent, totes les institucions legislatives, administratives i de govern del Principat continuen intactes, però, per la llunyania en què es troba el monarca, el sistema estatal català es troba mancat d'un dels seus elements bàsics. La radicació a Barcelona del virrei, *alter ego* del rei, no serà pas, ni de bon tros, una solució a aquest problema. I de ben poca cosa servirà que s'hagi instal·lat a Madrid, a prop del rei i en igualtat de condicions amb el Consejo de Castilla, el Consell d'Aragó. Si realment l'absència del monarca significava una seriosa dificultat per al desenvolupament dels afers públics del Principat, ara sí que, més que mai, hom hauria pogut parlar «d'aquesta quasi; vídua nació de Catalunya».³

d'ignomínia en què es debatia una part de les seves classes rurals», fa notar Ferran Soldevila el qual, citant E. Hinojosa, ens recorda que els camperols aragonesos no van assolir les llibertats personals que havien conquerit els catalans fins a l'inici del segle XVIII, i els de molts altres indrets d'Europa fins a la segona meitat del segle XVIII i els començaments del XIX. A finals del segle XV, l'alliberament dels remences obria el camí d'una nova etapa de prosperitat al camp català. (Vegeu Ferran Soldevila: Història de Catalunya, Editorial Alpha, 2ª edició, reimpressió en un sol vol., Barcelona 1963, pàg. 808-809.

³El 16 d'octubre del 1454, a les Corts Catalanes, Joan Margarit es planyia de l'absència del rei Alfons el Magnànim, la qual absència perjudicava Catalunya: «jau la dita nació catalana quasi vídua, e plora la sua desolació (...) e creu, senyor, aquesta quasi vídua nació de Catalunya, que vós, senyor, sereu en aquesta vostra benaventurada vinguda aquell Fúrio Camil·le qui restaurà la ciutat de Roma de la imminent ruïna dels francesos», Parlaments a les Corts Catalanes, text,

L'Espanya imperial no és res mes que una monarquia federal mal organitzada. I no solament cada una de les nacions ibèriques no se sent solidària de les altres, sinó que alguna d'elles s'arriba a desentendre completament de la sort que puguin córrer la resta dels regnes i principats peninsulars, fins al punt que Portugal acaba trencant-hi definitivament el lligam de la Corona i que Catalunya ho intenta d'una manera ben significativa.

Tot això, en part, succeeix perquè l'Imperi espanyol no és res més que l'imperi particular de Castella. Els catalans, sobretot, ho senten d'una manera ben aguda. La colonització d'Amèrica influeix molt poderosament en aquesta actitud. J. H. Elliot, en *The revolt of the catalans*, referint-se a aquesta qüestió comenta:

«En reservar Amèrica a Castella, Ferran i Isabel no solament inclinaren la balança encara més accentuadament a favor de Castella sinó que es deixaren escapar una oportunitat única de mesclar llurs diferents pobles en una aventura imperial comuna.»⁴

Per l'especial relació que s'estableix entre el rei, Castella i l'imperi espanyol es va creant, alhora, un sentiment de desencís entre les nacions ibèriques, que se senten postergades. Un fragment del *Discurso de cuán poco útil sea, en la forma que se pretende, la unión de Castilla y Aragón* ens pot orientar bastant sobre les tensions d'aquest període històric:

«Por continuarse la asistencia del emperador Don Carlos más en Castilla que en Aragón por las precisas necesidades, o por otras razones no difíciles de atinar, se adelantaron más las familias de Castilla, participando de la luz del sol, que tenían cerca, el cual dio calor a la nobleza castellana para servirle y seguirle. El Rey Don Felipe el Prudente asentó más esto, pues eligió por asunto de su grandeza, y saber gobernar el mundo desde una silla, con que las familias de Castilla se acabaron de engrandecer, y el Reino y sus naturales se aficionaron a salir, con que se ha ido dando de mano a los demás, los cuales, por no tener quien se la diese, se han retirado, o no han salido como antes, y esto nace de no tener Rey de su nación, sino

introducció, notes i glossari per Ricard Albert i Joan Gassiot, Ed. Barcino, Barcelona 1928, pàg. 210-211. Els subratllats són meus (F.C.).

⁴Tant aquesta cita com totes les altres que faré d'aquest llibre pertanyen a la versió catalana de Josep Vallverdú, editada per Vicens-Vives (Barcelona, 1966) amb el títol de *La revolta catalana (1598-1640)*. El fragment ara transcrit és a la pàg.

quien los conoce por relación; y en tanto es de mayor estimación el servicio en cuanto se hace a la vista de quien le ha de premiar.»⁵

Al mateix temps, si tot un seguit de circumstàncies, en part derivades de l'esperit de croada que ha anat arrelant, durant segles, en els castellans, ha acabat fent-los submisos al rei, aquest mateix esperit de croada i l'isolament en què han viscut, durant segles també, d'altra banda els ha dut a creure, per manca de confrontació, que res en el món no és comparable a llurs costums i a llurs creences; i, ja sigui sublimant-ho a través d'un intens misticisme o fent-se'n bandera en l'afany d'expansió i domini, al qual els empeny la gran vitalitat que, col·lectivament, han adquirit, els és difícil d'acceptar tot el que no és a llur imatge. La necessitat acabarà forçant-los a intentar reduir tots els pobles peninsulars a les lleis castellanès. Ja l'any 1557, en *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de Cristòfol Despuig, podem llegir en referir-se als castellans:

«Volen ser tan absoluts, i tenen les coses pròpies en tant, i les estranyes en tan poc que sembla que són ells sols vinguts del cel i que la resta dels homes és lo que és eixit de la terra.»⁶

Consideren que tot Espanya és Castella:

«Quasi tots els historiògrafs castellans estan en lo mateix de voler nomenar a Castella per tota Espanya.»⁷

Castella ha adquirit una tan pronunciada puixança a partir dels Reis Catòlics que, en apropiant-se davant el món el nom d'Espanya, es crea un miratge que arrossega no solament els castellans de la mateixa època imperial, sinó fins i tot els de les generacions futures. «La passió unitarista dels castellans, tant si és la de Quevedo com la de Ramón Menéndez Pidal», amaga «sovint allò que semblava tan evident a qualsevol francès del segle XVI que es pensava trobar una Espanya i passava de control en control i de duana en duana», tot adonant-se que, «com a l'antiga Corona d'Aragó, l'Espanya del Segle d'Or, gran unitat ideal, no és sinó una federació de vells regnes, de vells principats entorn, d'una dinastia.»⁸

⁵Ibid., pàg.11. El subratllat és meu. (F.C.).

⁶Ibid., pàg.12

⁷Ibid., pàg. 13.

⁸Pierre Vilar: Catalunya dins l'Espanya moderna, II, pàg. 136.

Però aquesta passió castellana que Pierre Vilar ha qualificat d'unitarista i que potser n'hauríem de dir, amb més propietat, imperialista, no comença a prendre una forma veritablement activa envers Catalunya fins el segle XVII. És en el moment que la decadència comença a arrossegar Castella, amb una precocitat remarcable, posant en profunda crisi tot el desplegament imperial, que des de Madrid es pensa en el projecte que hom ha resumit en mitja dotzena de paraules: «un rei, una llei, una moneda.»

L'equilibri intern que havia assolit Castella a l'últim terç del segle XV, en el transcurs del segle XVI s'anirà trencant. La *mesta* prohibeix d'artigar molts terrenys. Les classes mitjanes trenquen llur aliança amb la monarquia. Les Corts castellanques es converteixen en un organisme ineficaç; s'hi discuteix sense cap resultat positiu. Ve un moment que hom pot dir que les peroracions polítiques que es pronuncien a Madrid «són discursos d'unes màquines que pareixen faules».⁹ L'aixecament i la derrota dels *Comuneros* poden ésser considerats com un bon punt de referència del domini creixent per part d'una oligarquia que es mou a l'entorn d'un monarca com més va més absolut. Ningú no tindrà prou força per a evitar que els castellans es vagin empobrint a conseqüència d'uns impostos que, en part, s'evaporen pels intersticis dels conductes burocràtics.¹⁰ I, per tant, cada dia caldran nous impostos per a conservar l'hegemonia a Europa i a Amèrica. La colonització mateixa d'Amèrica afectarà greument la demografia castellana. I al despoblament que produeix l'emigració a Amèrica, cal afegir-hi el que deriva de l'expulsió dels moriscos i del reclutament de contingents per als exèrcits que es van consumint en les guerres imperials. Algunes pestes, sobretot la del 1599, que deixa delmades Andalusia i Castella, acaben de fer el pes.

Dins la Castella impulsora i autèntica creadora d'un gran imperi i d'un autèntic Segle d'Or, mentre l'imperi encara enlluerna tothom, la misèria va obrint-se camí. Segons Cellerigo, «uno que labra ha de sustentar a sí, y al señor de la heredad y al señor de la renta, y al cogedor del diezmo, y al recaudador del censo, y a los demás que piden, y de ahí arriba se puede hacer cuenta que de la poca gente que trabaja a la que huelga, sale a razón de uno por treinta.»¹¹

Aquells místics abrandats i aquells guerrers intrèpids que havien de forjar un món nou, resplendent, de mica en mica han obert pas, dins Castella,

⁹Mateo Lizón: Discursos, 1622, fol. 56.

¹⁰Elliot: La revolta catalana, pàg. 294.

¹¹Citat per Pierre Vilar a Catalunya dins l'Espanya Moderna, II, pàg.287.

segons Cellorigo «a una República de hombres encantados», els quals sembla que visquin «fuera del orden natural».¹²

El Principat, com sempre des de fa segles, té el mateix monarca que els regnes d'Aragó, València i Mallorca. Des dels començaments del segle XVI amb Carles I, el seu monarca, a més, ho serà de Castella. Acabarà essent-bo de tota la península Ibèrica. Però el Principat de Catalunya continua constituint un estat a part: té unes lleis, unes Constitucions, que s'ha donat mitjançant les seves Corts. I el comte de Barcelona, per molt que sigui rei d'Aragó, de València, de Navarra, de Biscaia, de Portugal i de Castella, no és res al Principat de Catalunya, no hi té cap mena de poder ni de prerrogativa, fins que ha jurat respectar i defensar les Constitucions i altres drets que, a través dels segles, les Corts catalanes han elaborat. Els catalans consideren que si el comte de Barcelona té alguna mena de sobirania dins la seva terra és, únicament, com a conseqüència d'un pacte. Els catalans no juren el comte de Barcelona com a sobirà seu fins que ell ha jurat de respectar i defensar les Constitucions i altres drets de Catalunya.

Els totpoderosos Carles I, Felip II, Felip III i Felip IV de Castella (als països de la Corona d'Aragó la seva numeració dinàstica és oficialment diferent; són Carles I, Felip I, Felip II, Felip III), a Catalunya no poden fer res que les Corts catalanes no hagin aprovat.¹³

Els diputats del General, o Generalitat de Catalunya, vetllaran perquè tothora sigui respectada, pels ciutadans i pel monarca, la legislació catalana vigent. El Consell de Cent de Barcelona hi ajudarà amb eficàcia.

Catalunya, nació a part de Castella, no té accés legal a Amèrica, ja que Amèrica és una possessió castellana; però tampoc Catalunya no pren part

¹²Ibid.

¹³Pierre Vilar, referint-se a les Corts Catalanes, diu: «Unes classes dirigents que envolten de respecte aquesta monarquia i practiquen conjuntament una col·laboració conscient, traduïda en les institucions: municipis, Corts periòdiques i llur representació permanent. Es gairebé un parlamentarisme: les preocupacions manifestades, el treball per comissions, l'oratorïa, en són una prova; en aquest pactisme no manca ni tan sols una teoria; teòlegs i juristes la conceben i l'elaboren.»

«En la mesura que el contingut del parlamentarisme medieval és diferent del contingut modern del parlamentarisme, igualment hom s'impressiona per les similituds del mètode: al Consell de Cent, a les Corts, les comissions de quatre, de vint, de trenta, els informadors, els oradors, els discursos del tron, actuen i parlen com a les nostres assemblees.» op. cit., II, pàg. 131.

activa en les guerres que els seus monarques han emprès per al domini d'Europa. Aquelles guerres, els catalans no les consideren com a pròpies. Les Corts catalanes acorden subsidis als comtes de Barcelona Carles I, Felip I, Felip II i Felip III (insistim-hi: els tres darrers II, III i IV a Castella), però ho fan establint convenis i perquè els diputats ho creuen convenient. Sense l'aprovació de les Corts catalanes, ni el monarca ni ningú no pot gravar el Principat amb cap mena d'impost. A més, els catalans, emparats en llurs Constitucions, tan sols tenen obligació d'agafar les armes quan llur territori és envaït i, encara, en virtut de l'Usatge *Princeps namque*, cal que el comte de Barcelona es posi al davant de l'exèrcit del Principat.

Pel fet d'ésser Catalunya un estat a part i, encara, de gaudir d'una Constitució que dóna als catalans importants privilegis, no podrà ésser recarregada amb impostos com ho és Castella, ni sofrirà el desgast d'unes guerres colonials que no donen cap profit al poble.

La decadència de Catalunya s'ha aturat en iniciar-se el segle XVI; en iniciar-se el XVII ja es noten força indicis de redreçament. El Principat, malgrat tot el desgavell del bandolerisme, enmig de les lluites entre *nyerros* i *cadells*, no s'ensorra econòmicament. En les dues últimes dècades del segle XVI s'opera una certa reactivació comercial. Entre el 1617 i el 1640 es fa visible el redreçament monetari. Els camperols catalans, que des de darrers del segle XV havien assolit una gran llibertat personal i un nivell econòmic mitjà que la majoria de les poblacions rurals d'Europa no coneixeran fins el segle XVIII i, en gran part, fins el segle XIX, fan la impressió de viure en una creixent prosperitat.

Tot plegat farà que, precisament en el moment que Castella es veu abocada a la bancarrota, el Principat de Catalunya aparegui als ulls de la Cort de Madrid com un país privilegiat, al qual cal recórrer per resoldre la precària situació de Castella. Però si Catalunya no s'ha sentit atreta per les empreses imperials victorioses de Castella, per molt que Castella les emprengués en nom d'Espanya, molt menys se sentirà predisposada a deixar-se arrossegar a la sort d'una Castella que ja ha entrat en crisi i que, a més, comença a viure en una mena de món irreal, com de fantasmes.

L'any 1616 J.F. Rossell, enviat a Madrid pel Consell de Cent, en adreçar-se als seus representats, parla del desgavell administratiu de la Cort i, entre altres dades que dóna tocant al seu funcionament, fa notar que «lo nostre bon Rei és un sant i amb sos escrúpols mai acaba de determinar-se. Sos ministres són més amics de jugar tota la nit i llevar-se a les dotze que curar-

se de la guerra, i així ara no es parla sinó de les festes de Lerma... i qui té mal que gemec». ¹⁴

«Però Castella necessitava l'ajut de la Corona d'Aragó com mai, més que mai» escriu J. H. Elliot. «Els anys d'indiferència havien passat, els anys d'explotació estaven a punt de començar.» ¹⁵

L'oligarquia castellana s'adonava que havia arribat el moment d'«un rei, una llei, una moneda». Tocant al rei, tot plegat era prou clar; encara ningú no s'havia decidit a canviar-lo. Tocant a la moneda (si bé els catalans ho denunciaven, no és segur que hi hagués aquest propòsit, de moment), les dificultats haurien estat moltes. Però el problema bàsic era el d'una sola llei. Hom objectarà:

«Finalmente el duque quiere hacernos a todos unos, y que seamos juzgados por unos mismos jueces. No puede dejar de consentir uno de dos medios: o que Castilla goce de los privilegios y libertades de Cataluña... o que Cataluña tribute las cargas de Castilla y sea juzgada por sus leyes y jueces.» ¹⁶

Si Castella passava a gaudir de les mateixes lleis de Catalunya, el rei, i amb ell l'oligarquia que l'envoltava, perdia el poder sense límits que li permetia d'exigir tothora homes i diners per a la guerra. Només era vàlida l'altra alternativa: «que Cataluña tribute las cargas de Castilla y sea juzgada por sus leyes y jueces.»

Pierre Vilar ens assenyala com «no hi ha cap viatger estranger, als segles XVI i XVII, que no hagi notat com una lliçó important del seu viatge, l'orgull de grup dels catalans». ¹⁷ I, més enllà, comenta: «Els estrangers son sensibles a aquest particularisme ostentós: veuen els catalans dues vegades més lliures que els castellans, i ferotges a defensar aquesta llibertat.» ¹⁸ Però això va contra els interessos de la Cort de Madrid.

¹⁴Citat per Pierre Vilar, a op. cit., II, pàg. 359.

¹⁵Elliot, op. cit., pàg. 201.

¹⁶Respuesta a un papel del duque de Alcalá, B.N. (Madrid), ms. 2.358, ff. 304-331. Citat per Elliot, a op. cit., pàg. 238.

¹⁷Pierre Vilar, Op. Cit., II., pàg 135.

¹⁸Ibid., II, pàg. 243.

El 22 de diciembre del 1624, el comte-duc d'Olivares adreça a Felip IV de Castella (III de Catalunya) un memoràndum en el qual es diu:

«Tenga V. M. por el negocio más importante de su Monarquía el hacerse rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente V. M. con ser rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo maduro y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia.»

«Tres son, Señor, los caminos que a V. M. le puede ofrecer la ocasión y la atención en esta parte, y aunque diferentes, mucho podría la disposición de V. M. juntarlos, y que, sin parecerlo, se ayudasen el uno al otro. El primero, Señor, y el más dificultoso de conseguir (pero el mejor pudiendo ser), sería que V. M. favoreciese los de aquellos reinos, introduciéndolos en Castilla, casándolos en ella, y los de acá allá, y con beneficios y blanduras los viniese a facilitar de manera que viéndose casi naturalizados acá con esta mezcla, por la admisión a los oficios y dignidades de Castilla, se olvidasen los corazones de manera de aquellos privilegios que, por entrar a gozar de los de este reino igualmente, se pudiese disponer con negociación esta unión tan conveniente y necesaria. El segundo sería si, hallándose V. M. con alguna gruesa armada y gente desocupada, introdujese el tratar de estas materias por vía de negociación dándose la mano aquel poder con la inteligencia, y procurando que, obrando mucho la fuerza, se desconozca lo más que se pudiere, disponiendo como sucedido acaso lo que tocase a las armas y al poder. El tercer camino, aunque no con medio tan justificado, pero el más eficaz, sería, hallándose V. M. con esta fuerza que dije, ir en persona como a visitar aquel reino donde se hubiese de hacer el efecto, y hacer que se ocasione algún tumulto popular grande, y con este pretexto meter la gente, y con ocasión de sosiego general y prevención de adelante, como por nueva conquista, asentar y disponer las leyes en la conformidad de las de Castilla, y de esta manera irlo ejecutando en los otros reinos.»¹⁹

Uns quants anys després (14 de juny de 1635), el mateix comte-duc escriurà: «Acábase todo, o sea Castilla cabeza del mundo con ser la de la monarquía de V. M.»²⁰

¹⁹Citat per Cánovas del Castillo: Estudios del reinado de Felipe IV, a Obras, Madrid 1888, I, pàg. 56-60.

²⁰Elliot, op. cit., pàg. 291.

L'any 1635 s'inicia la guerra entre Espanya i França. Amb aquest motiu, s'instal·len a Catalunya importants contingents de l'exèrcit de Felip IV.

Ja des de l'any 1626, s'hi havien allotjat alguns *tercios*. Els soldats cometien abusos de tota mena i topaven, per tant, amb l'hostilitat dels catalans. Aquells allotjaments anaven contra les Constitucions de Catalunya, com hi anaven els impostos que el rei intentava de cobrar dels habitants del Principat. A les violacions de les lleis catalanes s'afegia el pillatge descarat, al qual els soldats es lliuraven. Als robatoris, s'hi afegeixen els maltractes de paraula i obra i, darrerament, s'hi afegiran els incendis i els assassinats. Famílies senceres abandonen els masos i les viles quan s'hi apropen els soldats espanyols. Per ordre del rei, són empresonats els ciutadans i fins i tot els diputats d'una manera il·legal. Als advocats, els és impedit de defensar-los. Els soldats dels *tercios*, de Catalunya ja en diuen Castella la Nova.

Enmig de tot aquest desgavell, el rei ordena la mobilització general al Principat. Els catalans s'hi neguen; repliquen que la mobilització és anticonstitucional. Les protestes de la Generalitat, i del Consell de Cent s'alternen amb lamentacions. L'estira-i-arronsa entre aquests organismes i el rei cada dia es fa més tibant. La posició de la Cort de Madrid pot quedar resumida amb una frase del comte-duc:

«Si las Constituciones embarazan esto, que el diablo lleve las Constituciones, y a quien las guardare también, si yo fuere.»²¹

No és fins que, rebutjat l'exèrcit espanyol que havia envaït França, els francesos comencen la conquesta del Rosselló, que els catalans s'aixequen en armes. Contraataquen, i Salses és reconquerida.

Acabada la campanya, altra vegada els *tercios* queden allotjats en territori català. Però aquest cop el poble no espera que la Generalitat procuri de fer comprendre al rei que ha de complir les Constitucions de Catalunya que, ell mateix, ha jurat d'acatar i defensar. Entre els *tercios* i els habitants del Principat comença una autèntica guerra a mort. Quan el 7 de juny del 1640 els segadors es fan amos de Barcelona als crits de «Visca la terra!» i «Morin els traïdors!, i executen el virrei, ja gairebé no resten soldats de l'exèrcit de Felip III (IV de Castella) en el territori del Principat. Els uns havien estat morts, d'altres havien desertat; el gros de l'exèrcit s'havia hagut de retirar.

²¹Ibid., pàg. 358.

Les lluites entre *nyerros* i *cadells* s'han acabat. Ara, tots plegats lluiten als crits de «Visca Catalunya!», «Visquen les Constitucions!», «Morin els traïdors!», «Mori el mal govern!». Els *traïdors* i el *mal govern* contra els quals s'adrecen són les autoritats del Principat que han col·laborat amb la Cort de Madrid o que no s'hi han oposat amb prou energia. Una bona part de la gent rica i, sobretot, de la noblesa en seran acusats. Alguns d'ells moren a mans del poble.

Malgrat l'actitud favorable a una reconciliació amb el monarca, propugnada pel bisbe Pau Duran en l'Assemblea dels Tres Braços -actitud que representava els interessos de l'oligarquia catalana que tenia interessos comuns amb la Cort de Madrid-, la Generalitat, presidida per Pau Claris, es fa seva la revolta. També se la fa seva el Consell de Cent. Felip III (IV de Castella) deixa de ser reconegut com a comte de Barcelona, ja que, com que no respecta les Constitucions de la terra, ha trencat el pacte en virtut del qual els catalans l'havien jurat com a monarca.

Catalunya es converteix en República, però la necessitat de comptar amb un aliat potent fa que el rei Lluís XIII de França sigui jurat com a comte de Barcelona, després que ell ha jurat de respectar i defensar les Constitucions i altres drets de Catalunya.

França, enemiga tradicional, s'ha convertit en una potència aliada. Però una part dels catalans la mira amb un cert recel, a desgrat que, a causa de la immigració, iniciada d'ençà de molts anys, els francesos residents a Catalunya i els que en són descendents arriben a significar d'un 10 a un 15 per cent de la població global del litoral català.²²

El comportament dels soldats francesos que han acudit a socórrer el Principat, de vegades recorda el dels castellans. Després de catorze anys de guerra, el Principat torna a admetre Felip III (IV de Castella) com a comte de Barcelona.

Les Constitucions de Catalunya i, juntament amb aquestes, les Corts catalanes, la Generalitat, el Consell de Cent, totes les institucions estatals del Principat es mantenen intactes; però, ensems amb una profunda crisi econòmica provocada per la guerra i la pesta que s'hi ha ajuntat, Catalunya ha de sofrir l'amputació dels territoris del nord del Pirineu, que són incorporats a França.

²²J. Nadal i E. Giralt: La population catalane de 1553 à 1717, París, 1960.- E. Moreu-Rey: Els immigrants francesos a Barcelona (S.XVI-XVII), Barcelona 1959.

En la revolta catalana dels *segadors* i la guerra que la segueix, es destaca un fenomen que, des del Compromís de Casp, s'ha anat perfilant al Principat i que, temps a venir, estarà en la base de totes les lluites que tenen lloc a Catalunya: per damunt d'un cert sentit associacionista tradicional, d'una notable consistència, apareix un element anàrquic que, en un moment determinat, es converteix en una mena de campí qui pugui.

Hi tornarà a haver guerra amb França i tindran lloc noves revoltes al Principat abans d'acabar el segle XVII. Les revoltes dels *barretines*, encara poc estudiades, prenen origen de les mateixes causes de l'aixecament dels segadors: els allotjaments il·legals dels *tercios*, els impostos que el rei pretén de cobrar deixant de banda les Constitucions. Vint mil camperols es presenten davant Barcelona, a protestar; però aquesta vegada ni la Generalitat ni el Consell de Cent no fan costat als revoltats.

El descontentament del poble es barreja amb una altra guerra amb França i hi ha moments que sembla com si, fatalment, la revolta dels segadors s'anés a repetir. Però a Catalunya se li fa impossible de tenir alhora per enemigues Espanya i França; i, de canviar l'una per l'altra, ja ho ha intentat i no li ha sortit gens bé.

Per fi, en començar el segle següent, se li presentarà l'oportunitat, aliada amb dues grans potències -Anglaterra i Àustria-, de plantar cara, alhora, a l'Espanya castellana i a la França tradicional. Acabarà conquerida per l'exèrcit francoespanyol. Abans, però, s'haurà produït una nova reactivació de l'economia catalana i, sobretot, la voluntat d'assolir per a Catalunya una nova plenitud. El sol títol del llibre *Fènix de Catalunya*, escrit per Martí Piles en col·laboració amb Feliu de la Peña, és prou eloqüent en aquest sentit. Mentrestant, Castella continuava arruïnant-se.

El nacionalisme reivindicatiu català, que havia anat fermentant des que la col·lectivitat catalana se sentí amenaçada per un poder estrany, apareix expressat en lletra impresa així que té lloc l'alçament dels segadors. El trobarem, en documents oficials i en tota mena d'opuscles, de fulls volants i de pamflets.

La tònica que predomina en tota aquesta literatura nacionalista és la de d'exaltació de les proeses de les armes catalanes a l'època de l'expansió mediterrània, sobretot de l'expedició dels almogàvers a Grècia i de la consegüent instauració del domini català a Atenes i Neopàtria. «De lo fragoso de estos montes y de la aspereza de estas peñas salían aquellos almogávares que causaron terror a las naciones», podem llegir a la *Proclamación católica*, adreçada per la Generalitat al rei.²³ Per cert que, tocant a la valentia, és ben curiosa la descripció que hom fa, en la mateixa *Proclamación católica*, del coratge de les dones catalanes; un coratge excepcional sobre el qual insistirà Martí Piles en el Fènix de Catalunya: «Adquirido es el valor en Catalunya, pero natural en los catalanes, pues aun las mujeres valerosas han vencido y sujetado al enemigo orgulloso.»²⁴

Un altre dels aspectes bàsics d'aquesta literatura és el de presentar Catalunya com una avançada de la llibertat en el món. Al Principat, el monarca no ho és per origen diví ni per cap altra mena de dret que no sigui el derivat del pacte que estableix amb els ciutadans. Com fa observar Pau Claris, «els homes van fer els reis, i no pas els reis als homes; els homes els van fer homes perquè, si ells mateixos s'haguessin fet, més altament s'haurien fabricat».²⁵ Déu no ha atorgat cap mena de privilegi als monarques, però, en canvi, sí que n'ha atorgat algun a Catalunya: ha volgut que fos una terra privilegiada que sempre ha conservat «la llibertat que la naturalesa va concedir a tots els homes», llegim en la *Notícia Universal de Cataluña*, que també ens assegura que els catalans han lluitat junts, tota la vida, per sostenir-la.²⁶

En la *Proclamación Católica* se'ns diu que les Constitucions «son el mayor blasón de Cataluña». i se'ns fa notar que «las libertades y exenciones en los vasallos hacen esquina al poder absoluto que aman tanto los Príncipes». Se'ns hi diu també que, «por las libertades que gozan los catalanes, todos son hidalgos». Explica que si, de la Marca Hispànica, se'n passa a dir Principat, malgrat «que su Señor natural ordinariamente se titula Conde y no Príncipe», és perquè «es tierra de Príncipes, donde la sujeción de los vasallos no parece que sea servir, sino reinar: pues el establecimiento de las

²³Vegeu pàg. xx.

²⁴Imp. Rafael Figueró, Barcelona 1683, pàg 16.

²⁵Vegeu pàg..

²⁶Ibid., pàg. 189.

leyes pende del Rey y de los vasallos». I aquests vassalls son «libres de pechos y alcavalas por haber sido restauradores de su mesma patria.»²⁷

Com és lògic en un moment de tensió, la pugna entre Catalunya i Castella és posada en relleu amb una especial virulència. Una gran part de la *Proclamación Católica* constitueix un autèntic *memorial de greuges* contra els castellans. A més de les acusacions contingudes a tot el llarg de l'opuscle, hi ha tot un capítol, el VIII, dedicat a delatar els «homicidios, hurtos, estupro, raptos, y sacrilegios cometidos por los soldados en el Principado, desde el año 1626 hasta el presente 1640.»²⁸

Aquesta mena d'acusacions i, en general, l'antagonisme entre Castella i Catalunya, els trobem pertot arreu: en un discurs de Pau Claris; en una arenga de Tamarit a les forces armades catalanes; en el Dietari del Consell de Cent -per exemple, quan enalteix els mèrits del finat president de la Generalitat, «que va fer més del que pogué per sa pàtria i per a salvar-nos a tots de dits cruels i sacrílegs, enemics castellans»-; en el *Avisos vinguts de Castella*, on, després d'afirmar que si Catalunya cedeix esdevindrà la «nació més infame del món», hom diu que Espanya mai no perdona, ni és fidel a la paraula donada, «perquè d'Espanya és que de Rei a vassall no hi ha paraula». Adreçant-se als catalans de tota mena, a tot el poble català, als *nyerros* i als *cadells*, assegura:

«No penseu si Barcelona es conquistada gosar més de vostra llibertat, heretats ni hisendes, perquè, lligats com haveu vist passar els castellans, sereu amb prou més rigor portats a conquistar nacions estranyes, i vostres hisendes donades a pobladors nous, sens que us valguen les muntanyes i roques, que allà entre vosaltres mateixos trobarà l'astúcia castellana comissaris per a dividir-vos i dominar-vos absolutament després a tots. (...) No confieu que Castella ne fes mai estimació per sa conveniència, perquè la major que ella judica és assentar una universal Tirania a Espanya.»²⁹

Però la invectiva més ferotge contra els castellans és la continguda en *Pedra de toch*. Hom hi retreu els abusos i atemptats de tota mena comesos pels soldats castellans, els quals acusa de tractar Catalunya com a terra conquerida. Fa contrastar la llibertat catalana amb l'esclavatge en què viuen els castellans. Diu que la guerra contra França fou una excusa per poder subjectar Catalunya. Cita textos de Fra Bartolomé de las Casas tocant al

²⁷Ibid., pàg186

²⁸Ibid., pàg. 177-186.

²⁹Ibid., pàg. 206-207.

comportament dels castellans a Amèrica. Recalca que els castellans tenen odi «natural a la nació catalana». Compara el tracte que donaren els reis francs a Catalunya, els quals en feren una nació lliure, amb el que li han donat els reis de Castella, que només han pretès d'explotar-la i oprimir-la.³⁰

Cal tenir en compte que una de les acusacions que, en la *Proclamación Católica*, trobem contra els castellans és la d'escarnir la llengua catalana. Prenent peu d'aquesta acusació, ens és feta l'apologia de la llengua i de la literatura catalanes. I, sobre la qüestió de la llengua, cal parar atenció al que se'ns diu al prefaci de la *Noticia universal de Cataluña*: l'autor ens fa saber que si no escriu el seu opuscle en «catalán idioma», que si «evocando su universal jurisdicción al más desabrido pecho» deixa de banda «la lengua de mi querida nación» i furta «lícitamente al enemigo la suya», no és per «destemplar los filos de su harto destemplado corte, sino para que la misma que persigue falsa, defienda verdadera».³¹

D'altra banda, la literatura nacionalista catalana de l'època no deixa d'atacar França i d'atribuir als francesos els mateixos crims i el mateix sentit imperialista i lliberticida que s'atribueix als castellans. Com a mostra, transcriu fragments de *Lágrimas del Geremías catalán*, de Pere Moliner, i fragments d'una Comunicació dels canonges de la Seu d'Urgell i d'un Memorial dels habitants de Cerdanya.³²

Ja a distància de la Guerra dels Segadors i ja passats els aixecaments dels *barretines*, l'opuscle titulat *Luz de la verdad* insisteix en els punts bàsics dels plantejaments nascuts de la revolta catalana del 1640 i hi afegeix nous matisos. En un suposat diàleg entre cinc soldats, un d'ells del Principat, hom parla dels tres aixecaments dels catalans contra els seus monarques. El que tingué lloc contra Joan II, el dels *Segadors* - «que fue escándalo de todas las naciones de España» - i el dels *barretines*. S'hi parla de la fundació de la Marca Hispànica per Carlemany. S'hi diu que a Catalunya el rei no ha estat ni pot ser mai absolut, ja que la seva sobirania prové del pacte establert amb els seus vassalls; si trenca aquest pacte, deixa de ser rei. Hom fa notar que els castellans mai no havien posat els peus fora d'Espanya abans que s'unissin a la Corona d'Aragó. En arribar en aquest punt, el soldat català comenta que la unió entre el regne d'Aragó i Castella va ser purament dinàstica i que, per tant, com que en el matrimoni entre els Reis Catòlics la dona era castellana i l'home aragonès, descendent dels

³⁰Ibid., pàg. 193-203.

³¹Ibid., pàg. 188.

³²Ibid., pàg. 204 i 208-210.

comtes de Barcelona, la Cort i, per tant, la capitalitat de la nova confederació havia de recaure en una població catalana. Per no haver-ho fet així, Ferran el Catòlic «ha sido el más mal Rey de cuantos habemos tenido, pues deviéndosenos el ser cabeza, nos ha hecho pies». Es refereix a la conducta dels *tercios* durant els anys que van precedir la Guerra dels Segadors i fa notar que era indispensable de posar-se sota la protecció de França, malgrat el risc que oferia, ja que «quien se ahoga se agarra a una barra encendida». Tocant a l'aixecament dels *barretines*, fa notar que els camperols catalans no volien vessar sang; quan els soldats castellans fugien els respectaven, no eren atacats. Va ser una revolta feta amb molt d'ordre; no es va fer mal a ningú. Hi hagué una gran unitat entre el poble: «siendo los catalanes de suyo gente poco unida aun en aquello que mucho les importa, de tal modo se unieron que causó admiración». (Convé que no passem per alt la constatació que els catalans són gent poc unida de mena.) Fa notar com eren d'injustos els impostos amb què es volia carregar el poble, impostos que no afectaven els rics, que eren «los más y los más poderosos». Ataca la noblesa, la qual ara hom té en poca estima; i, referint-se a la manera com s'ha corromput diu: «vea el curioso en la historia de los Condes de Barcelona y hallará que cuando vivían en Aragón y Cataluña todo iba al contrario de lo que agora». Es queixa que, en comptes d'aplicar-se les contribucions a recuperar el Rosselló, la Cerdanya i el Conflent, «todo fue al contrario, pues jamás se hizo acción militar que valiera un pito, si bien todo paraba en juegos, convites, putas y comedias,». Fa notar que els castellans mai no han anat al Principat per ajudar Catalunya contra els invasors francesos, sinó a «perder del todo la Nación Catalana». Ací trobem una curiosa i ben casolana definició de la monarquia federal: «en el cuerpo político cada parte ha de ayudar al rey para el bien del todo según las fuerzas de su ser: Cataluña como Cataluña, Aragón como Aragón, Castilla como Castilla y así de los demás, que de haber querido que todos anduvieran igual han venido a lastimarse algunas, y ha peligrado la Monarquía toda». També evoca la grandesa de Catalunya a l'edat mitjana i tocant a Castella, troba justificada la revolta dels *comuneros*. Posa en relleu que cap vegada, en els tres aixecaments dels catalans abans esmentats, no hi ha hagut rebel·lió contra el rei ni contra ningú, ja que els catalans eren lliures. Fa notar l'afrancesament de la Cort de Madrid, però indica que això no és pas el pitjor de tot el que succeeix; hi ha quelcom de més greu: els castellans fan que les places fortes catalanes siguin lliurades als francesos. Però el que hi ha, potser, de més destacable en la *Luz de la verdad* és la faula del Gall i del Lleó aplicada a Catalunya. Catalunya serà el gall; Castella, el lleó: «Ven acá, Cataluña, has de morir. -¿Por qué, dice Cataluña? -Porque tienes muchas excepciones con tantos privilegios, lo que no tienen los demás; y así no es bien visto de los otros, por eso has de morir. (...) Has de morir. ¿Por qué? -Hablas mucho y levantas mucho la

voz. -Yo os lo creo que mis voces os dan pena, que toméis no despierte los dormidos. (...) -Dicen: ven acá, Cataluña, has de morir. -¿Y por qué? -Aquí no hay ya más porqué, sino qué queremos.»³³

D'altra banda, també trobem veus com la del bisbe Pau Duran, pacifista a ultrança, conciliador en tot moment, que creu que Catalunya ha d'obrar amb gran prudència perquè Castella és totpoderosa i Catalunya es feble. Cal que Catalunya s'adapti a les circumstàncies del moment, salvant bonament allò que pugui. Que pensi, sempre, que hi ha altres terres que estan pitjor.³⁴

Com podem veure, en tota la literatura nacionalista nascuda de l'alçament dels segadors, ja s'hi troben d'una manera ben nítida, ben explícita, els trets bàsics del nacionalisme català contemporani: l'evocació de les proeses de les armes catalanes a l'època de l'expansió mediterrània, tot posant una atenció especial en les gestes dels almogàvers, principalment en l'expedició a Grècia; la reiteració a mostrar com a Catalunya llibertat nacional, llibertat individual i justícia per a tothom són elements inseparables; fer notar com a Catalunya tot poder provenia d'un pacte entre governants i governats; que el poble és l'única font de Dret; recalcar l'antagonisme entre Castella i Catalunya, tot fent notar que els castellans no són ciutadans lliures, que sempre han volgut oprimir Catalunya i que una de llurs característiques és la crueltat; la defensa i enaltiment de la llengua catalana; una barreja d'admiració, recel, i odi envers França; el sentiment d'independència nacional lligat al de lliure federació. Hom hi destaca que fou una gran dissort per Catalunya la mort del rei Martí l'Humà sense descendència directa,³⁵ i, fins i tot són citades frases de Cervantes en enaltiment dels catalans.³⁶

Els textos derivats de la revolta catalana del 1640 ens fan adonar que els catalans del segle XIX no van pas haver de furgar en els textos de l'edat mitjana per trobar les bases de llur nacionalisme reivindicatiu. Totes les dades que s'hi refereixen romanien vives en la consciència dels catalans; i és per això que continuen apareixent durant el segle XVIII. Fins i tot l'al·lusió a Martí l'Humà i a les seves frases sobre la llibertat de què frueixen els catalans ja se'ns apareix constantment a la literatura política de la primera meitat del segle XVII, d'una manera tan viva com la trobarem

³³Ibid., pàg. 212-224.

³⁴Ibid., pàg. 170-172.

³⁵Ibid., pàg. 182.

³⁶Ibid., pàg. 189.

els segles XIX i XX o més encara. I certs fragments cridant els catalans a la lluita haurien molt ben pogut ésser redactats l'any 1873 o, al segle XX, durant els anys trenta. Vegem, si no, uns paràgrafs dels «Secrets Públics» dins *Pedra de toch*:

«Ara, oh catalans, comença lo nou estat i la nova restauració de Catalunya. (...) Ara s'han de guanyar o perdre les llibertats dels privilegis de Catalunya; ja estaven quasi perduts, i amb nostre valor se comencen a guanyar. (...) Al Pagès que es prudent, no li dolen los grans que llança en la terra, perquè sap que los cobrarà multiplicats. (...) De la mateixa manera en aquest cas, no s'ha de tenir compte a los gastos que se fan, sinó al fruit que han de donar a Catalunya, a la llibertat i al bon estat que ha de restar per als fills, néts i demás generacions, los quals se podrien queixar amargament de que havent los presents heretat de sos passats una Catalunya lliure, senyora i privilegiada, los deixen a ells una Catalunya esclava, petxada, i amb estat infame.»³⁷

Cal no deixar de parar atenció en una frase de la *Proclamación Católica* i en una altra de la *Pedra de toch*. En la primera, que ja he esmentat es diu que els catalans són «lliures de petxos i alcavales per haver estat restauradors de la seva mateixa pàtria». En la segona, hi ha quelcom d'inusitat però que, sobretot mirat des de l'hora present, té una profunda significació: «Catalunya, mare d'estrangers.»

D'una manera simplement rutinària, ja que tothom qui ha parlat del tema amb coneixement de causa s'hi ha referit, em prenc la llibertat de recordar que quan els catalans del segle XVII, i els dels segles anteriors, alternaven els mots terra, pàtria, província, regió i nació per referir-se a Catalunya, volien dir sempre la mateixa cosa. Llavors, província (fins al segle XIX no tindran lloc les divisions de l'Estat espanyol en províncies) no tenia el significat de departament territorial de caire administratiu, de zona delimitada dins una determinada nació, sinó que aquest mot era usat en l'autèntic sentit de nació, com ho prova el fet que, per designar el concepte de Catalunya, apareguin en uns mateixos textos, els vocables de terra, pàtria, província, regió i nació com a sinònims.

³⁷Ibid., pàg. 202-203.

FETS I DOCUMENTS:

DES QUE FELIP IV DE CASTELLA ESDEVÉ COMTE DE BARCELONA (FELIP III) A LA MORT DE CARLES II (1626-1700)

1626

*D'uns quants anys ençà, existeix una forta tensió entre la Cort de Madrid i els organismes de govern del Principat de Catalunya, sostinguts, i algun cop fortament pressionats, pel poble de Barcelona. Al Principat existeix la convicció que, des de Madrid, hom pretén de sotmetre Catalunya a les lleis de Castella. Corre insistentment el rumor que el comte-duc d'Olivares pretén d'establir a tota la Península «un rei, una llei, una moneda». La immigració francesa al Principat, que al final del segle XVI havia assolit un punt molt alt, es manté. A les poblacions de la costa, els immigrants francesos representen del 10% al 15% de la població total. Cap a un 10% a Barcelona.- 26 de març: Felip III (IV de Castella), que per diferents raons havia anat ajornant l'obligada anada a Catalunya per jurar-hi les Constitucions, entra solemnement a Barcelona. De dalt estant d'un cadafal, veu desfilar les milícies de la ciutat. Entre aquest dia i l'endemà, jura mantenir les Constitucions i altres drets de Catalunya. A continuació, li és prestat jurament de fidelitat.- 28 de març: es reuneixen les Corts Catalanes al convent de Sant Francesc.- 18 d'abril: el rei adreça a les Corts la següent proposició: «Catalanes míos; vuestro conde llega a vuestras puertas acometido y irritado de sus enemigos, no a proponeros que le deis hacienda para gastar en dádivas vanas, si en premio de su gusto viene hoy a pedir la satisfacción de sus enemigos; para que con vuestra mano misma y de vuestros naturales sea tenido y respetado del mundo: el camino os dejo escoger; porque mi animo sólo es de no alterar las leyes y prerrogativas que os dieron otros Condes y Señores mis ascendientes, sino daros de nuevo cuantos pudiere, con justicia; favoreciéndoos con larga mano, y asegurado de vuestra lealtad y amor a mi servicio, y de lo que os quiero y estimo que tendríades por ofensa grande vuestra, tratar de ninguna inmunidad que os estorvase la generosa ejecución de vuestro valor y, bizarría, que tantas veces fijó la Corona en las cabezas de sus Príncipes, y se las dio en nuevos y apartados Reinos, siendo terror universal de Europa vuestras armas en mar y tierra. Mis enemigos han hecho contra mí y contra todos mis Reinos liga ofensiva y defensiva por quince años: por este mismo tiempo deseo que juntéis las Armas mis Reinos y Señoríos, para que el terror de este poder escarmienten los injustos y pérfidos intentos de los enemigos de Dios y míos; (...) una y mil veces os digo y repito que no sólo no quiero quitaros vuestros fueros, Favores e Inmunidades, sino añadiros otros muchos de nuevo (...) pues entre todos mis Reinos no hay ninguno que se halle con más aventajado valor para el ejercicio de las armas, que este Principado: os pido y encargo que por el camino que más os pluguiere y fuere de menos incomodidad y daño vuestro, me acudáis para este fin (...) Hijos y vasallos míos Catalanes, vuestro Señor soy, si queréis que vuelva a Castilla sin conseguir seguridad y firmeza de la Religión Católica y de todos mis Reinos, por no venir a lo que os propongo, será en buena hora: solo os pongo en consideración que, habiendo puesto este negocio tan adelante, se dirá en el mundo que vosotros habéis querido que vuestro Señor y Príncipe en caso tan apretado se vuelva sin reputación, y lo que es más, que seríades en este caso el instrumento de que queden con

ella los Enemigos de Dios y míos. Tan lejos de creerlo, os propongo este inconveniente, que quedo temeroso no os ofendáis de que me haya parecido necesario representaros las dos cosas, que me parece advertiros con suma brevedad. La primera, que consideréis que en servir con gente pagada, como se os propone, no sólo no hacéis contrafuero, ni contra lo que tantas veces habéis hecho, sino que advertáis que os propongo a resucitar la gloria de vuestra Nación y el nombre que tantos años ha está en olvido, deseando ver por este medio, en los primeros lugares de mis Reinos a vuestros Naturales.» (Narcís Felú de la Penya i Farell: *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la Nación Catalana*, III, Barcelona 1709, pp 243-244) Tots tres Braços de les Corts catalanes es mostren en desacord amb la petició reial. L'opinió de les Corts pot resumir-se en una frase del diputat pel Braç Militar.

NARCÍS RAMON MARCH

Atès i considerat que en lo present Principat de Catalunya los habitants i poblats en ell són lliures i no poden ésser obligats a haver d'anar a servir a S. M., sinó que està en llur llibertat, i així quan no fos d'aquesta manera la immensitat del que es demana impossibilita l'execució, per això dissent expressament a totes les coses de gràcia i en particular al servei demanat per S. M. dels soldats.

(Arxiu Històric de Barcelona, Corts 1626, fol. 227. Vegeu J.M. Elliot, op. cit.).

*4 de maig del 1626: els diputats i el rei no s'han posat d'acord. S'han produït discussions violentes. L'Almirall de Castella, D. Juan Henríquez de Cabrera (de la casa catalana de Cabrera), i el comte-duc d'Olivares es van desafiar. També s'enfronten, espasa en mà, el duc de Cardona i el comte de Santa Coloma. Altres nobles desembeinen les espases.- Vista la tensió existent, el rei abandona Barcelona. Un missatger del Consell de Cent l'anirà a trobar i li lliurarà un préstec de 50.000 lliures en nom de la ciutat.- Aquest any han començat a entrar tropes castellanés al Principat.

1627

*És nomenat virrei de Catalunya el castellà Miguel Santos de San Pedro, bisbe de Solsona.

1629

*Juny: Gómez Suárez de Figueroa, duc de Feria, és el nou virrei. El Consell de Cent fa un nou préstec a la Corona: 12.000 lliures.- 19 d'octubre: els barcelonins, al crit de «Visca la terra!», ataquen els soldats de les galeres espanyoles ancorades a Barcelona.- Pesta a Perpinyà.

1630

*El duc de Cardona és nomenat virrei.

1631

*Des del 1628, al Principat les collites han estat migrades. L'escassetat d'aliments es fa sentir agudament.- Juliol: Barcelona fa un altre donatiu a la Corona: 12.000 lliures.

1632

*El comte de Barcelona, Felip III (com a rei de Castella Felip IV), torna a ésser a Barcelona. Les Corts catalanes es tornen a reunir. El comte-duc d'Olivares i l'almirall de Castella s'enfronten de nou. Tant la noblesa com el poble de Barcelona es posen al costat de l'almirall, que pertany a la casa catalana de Cabrera.- Barcelona lliura al rei un nou préstec: 110.000 lliures.- El cardenal-infant Ferran d'Àustria substitueix el duc de Cardona com a virrei. De seguida, comencen les dissensions entre el cardenal-infant i el Consell de Cent.

1633

*11 d'abril del 1633: el duc de Cardona torna a ser virrei de Catalunya.

1634

*El rei exigeix a Barcelona nous impostos, que hom considera que no són legals.- S'accentua la tibantor entre la Generalitat i el Consell de Cent, per una banda, i el virrei.- Al·legant que hi ha perill de guerra amb França, entren més tropes castellanes al Principat.- Segons la veu general, existeix el propòsit de conquerir Catalunya, incorporant-la a Castella.- Són freqüents les topades entre els *tercios* i la població civil catalana.- A la comarca de Vic és atacada i anihilada una companyia de l'exèrcit reial, composta de 250 soldats. Per ordre del rei, són empresonats quatre membres del Consell de Cent.

1635

*Augmenten els disturbis entre els soldats dels *tercios* i els habitants del Principat, malgrat que el duc de Cardona posa bona voluntat a evitat-ho.- 19 de maig: França declara la guerra a Espanya. Els catalans, emparats en les constitucions de Catalunya, es neguen a incorporar-se a l'exèrcit reial; al mateix temps, inciten a la deserció els no catalans que travessen el Principat.- 12 de juny: grups de camperols catalans que l'exèrcit espanyol havia reclutat a la força són alliberats per la multitud. Les autoritats catalanes donen la raó als ciutadans revoltats.- Juliol: Barcelona fa una altra donació a la Corona: 40.000 lliures.- Setembre: són posats en llibertat els quatre consellers de Barcelona que havien estat empresonats per ordre del rei.- Ha estat un any de mala collita.

1637

*24 de gener del 1637, Barcelona dona al comte-rei 40.500 lliures més.- 13 de juny: El comte-rei pretén la mobilització general del Principat proclamant l'Usatge *Princeps namque*; però els catalans es neguen a incorporar-se a l'exèrcit reial. Al·leguen que l'ordre de mobilització és "anticonstitucional" ja que l'Usatge *Princeps namque* només pot ésser proclamat si el comte de Barcelona es troba al Principat i es posa al capdavant de l'exèrcit. Queda clar que els catalans es neguen a prendre part en la guerra que Felip III (IV de Castella) sosté contra França.- 7 de setembre: el Consell de Cent s'avé a

armar i pagar, durant tres mesos, 500 homes per al servei del rei. S'hi inverteixen 11.000 lliures, que junt amb els préstecs i les donacions fets per la ciutat de Barcelona d'ençà del juliol del 1626 (cal tenir en compte una partida d'interessos de 30.000 lliures), sumen un total de 308.500 lliures. Tenint en compte que els ingressos anyals del municipi de Barcelona eren d'unes 70.000 lliures, hom pot considerar que l'import lliurat al comte-rei no era pas gens migrat; però no era res comparat amb les sumes que el monarca pretenia.- 1 de novembre: l'exèrcit espanyol ataca Leucata, a la frontera de França amb el Rosselló.- 27 de novembre: retirada de l'exèrcit espanyol, que resta allotjat a Catalunya. Cada dia sovintejaran més els conflictes entre la tropa i el poble català. Abunden les topades sagnants.

1638

*1 de març del 1638: Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, nou virrei.- 20 de juliol: un destacament dels *tercios*, que des de la retirada de Leucata es trobava acampat per la rodalia de Palafrugell, s'havia dedicat a saquejar masies i maltractar de paraula i obra els habitants d'aquell indret. Per desempallegar-se'n, el poble els ataca; 5 soldats i 2 capitans resulten morts. Immediatament, la tropa pren represàlies: 10 companyies de cavalleria entren, al galop, a la ciutat i la saquegen. Els habitants n'han de fugir.- 22 de juliol: el canonge Pau Claris és nomenat diputat pel Braç, eclesiàstic. Presidirà la Generalitat de Catalunya.- Agost: greus conflictes entre l'Audiència de Barcelona i la Generalitat. L'Audiència intentava de fer complir la prohibició reial de comerciar amb França.

1639

*A Madrid, s'enforteix el sentiment anticatalà en la majoria dels ministres del rei.- 7 de juny: s'incendia la presó de Barcelona, i els presos queden en llibertat.- 10 de juny: l'exèrcit francès entra al Rosselló. És proclamat un sometent general al Rosselló i al Principat.- Amb molt d'esforç, s'arriben a reclutar uns 12.000 homes. A cada moment, els soldats catalans tenen topades sagnants amb els soldats castellans. Ben aviat, els catalans comencen a desertar en gran nombre. També són molts els castellans que deserten.- 19 de juliol: els francesos conquereixen Salses.- 3 d'octubre, el rei dóna ordre que no siguin respectades les Constitucions de Catalunya per tal de poder reclutar soldats i obtenir recursos per a l'exèrcit espanyol.- Cada dia es van fent més tibants les relacions entre la Generalitat i la Cort de Madrid.- Pel desembre, el conseller en cap, Lluís Joan de Calders, surt cap a Salses al capdavant d'una companyia composta per gent dels gremis de Barcelona. Se'ls ajunten forces provinents d'arreu del Principat. Prop de 30.000 catalans lluiten per la recuperació de Salses.

1640

*6 de gener del 1640: Salses és reconquerida. L'operació ha costat quantioses baixes als catalans.- Els *tercios* que havien combatut al Rosselló són allotjats al Principat. Abunden els enfrontaments entre els soldats i la gent del país, sovint amb morts per una banda i l'altra. Es produeixen desercions en l'exèrcit espanyol, sovint amb la complicitat dels habitants del Principat.- 1 de febrer: el cavaller Antoni de Fluvià és assassinat, a la capella del seu castell de Palautordera, per un escamot de soldats del rei. Aquest fet produeix una forta commoció a tot el Principat.- Març: per ordre del rei, són posats impediments als advocats de Barcelona que pretenen d'assistir a les causes dels paisans

contra els soldats.- També per ordre del rei són empresonats el diputat Francesc de Tamarit i els consellers Francesc de Vergós i Lleonard Serra. S'instrueix un procés contra Pau Claris.- 30 d'abril: els habitants de Santa Coloma de Farners es neguen a allotjar els soldats dels *tercios*. El comte de Santa Coloma, per comminar-los a accedir, hi envia l'agutzil Monredon, el qual es veu obligat a refugiar-se a l'hostal, junt amb els seus criats. La multitud envolta l'hostal i hi cala foc. Hi moren Monredon i els seus criats, llevat d'un.- 1 de maig: s'apleguen contingents de paisans armats per atacar els *tercios*. L'exèrcit es replega cap a Blanes, però, de passada, incendia una part de la vila de Riudarenes.- Uns destacaments dels *tercios* són assetjats a Amer, del 4 al 7 d'abril, pels paisans; finalment reben reforços i es poden retirar cap a Girona.- El bisbe de Barcelona, Gil Manrique, excomunica els mestres de camp dels *tercios* que han comès assassinats a Palautordera.- 14 de maig: els *tercios* entren a Santa Coloma de Farners, la saquegen i la incendien totalment. En retirar-se de nou cap a Girona, incendien i destrueixen tot el que havia quedat dempeus a Riudarenes. Quan arriben a Girona, els és impedida l'entrada a la ciutat.- 14 de maig, el bisbe de Girona excomunica el *tercio* de Leonardo Moles.- S'ha format un veritable exèrcit de camperols i de gent de les viles que ataquen els *tercios* arreu on es troben. Al mateix temps, són perseguides certes personalitats catalanes acusades de traïció, i són incendiades llurs cases.- 22 de maig: més de 2.000 segadors entren a Barcelona. Assalten la presó i posen en llibertat els presos, entre els quals es troben el diputat Francesc de Tamarit i els consellers Francesc de Vergós i Lleonard Serra. No es vessa ni una sola gota de sang.- 7 de juny: Corpus de Sang. Els segadors, que han entrat en gran nombre a Barcelona, intenten de calar foc al Palau del Virrei. Les autoritats eclesiàstiques, les municipals i els diputats intenten calmar-los. És reforçada la guàrdia militar del palau. El comte de Santa Coloma intenta fugir en una galera genovesa; però ja arran del mar, els segadors li barren el pas i el maten. El poble de Barcelona s'ha unit als segadors; als crits de «Visca Catalunya i els catalans!», «Mori el mal govern de Felip!», «Visca la terra i morin els traïdors!», la multitud cala foc a la casa del magistrat de l'Audiència, Dr. Berard -que després serà assassinat-, a la del Reial Consell, a la del mestre racional, a la del marquès de Villafranca...- 8, 9, i 10 de juny: el poble s'ha fet amo de la ciutat. La multitud, enardida, als crits de «Visca Catalunya!», «Mori el mal govern!», «Morin els traïdors!», cala foc a les cases de cinc membres del Reial Consell i d'altres persones acusades de col·laborar amb els castellans. Una bona part de la gent influent i rica és acusada de traïció a la pàtria.- Els catalans han improvisat un exèrcit, arreu del Principat, que ataca els *tercios* i els obliga a abandonar el país. En atacar els *tercios*, els catalans fan onejar banderes negres amb emblemes religiosos.- 24 d'agost: el comte-duc d'Olivares ha convocat els ministres, consellers d'estat, el Reial Consell de Castella i el Reial Consell d'Aragó. Són poquíssimes les personalitats convocades pel comte-duc que no estan d'acord a sotmetre Catalunya per la força. Només la veu d'Íñigo Vélez de Guevara, comte d'Oñate, s'alça en defensa d'una actitud conciliadora:³⁸ «No es la espada aguda la que doma al caballo desbocado; la dócil mano del jinete lo temple y acomoda. Si de otros tiempos advertimos los progresos de esta gente, todos nos informan de su valor y dureza. (...) Herido el pedernal vomita fuego, y no herido lo disimula, empero en las mismas entrañas lo deposita: la ocasión suele ser siempre instrumento de la naturaleza. Juzgad

³⁸F.M. de Melo: Historia de los movimientos, separación y Guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV, que bajo el nombre de «Clemente Libertino» escribió... Nuevamente publicada por la Real Academia Española, Madrid 1912, també dona aquest text Ferran Soldevila: Història de Catalunya, Editorial Alpha, 2ª edició, reimpressió en un sol vol., Barcelona 1963, pp 1028 i seg. diu que no és autèntic.

ahora, Señores, si conviene volver a despertar esta dura Nación y amaestrarla contra nosotros en el uso de la guerra, en que fue excelente. (...) ¿Sería cosa prudente exponerse la autoridad de nuestro Monarca a la suerte de una o de otra batalla contra sus vasallos? ¿Sería buen ejemplar para los otros Reinos cualquier dicha destos rebeldes? Y con más peligro en esta Corona, que se compone de tantas Naciones diversas, y distantes, las demás de ellas desaficionadas a la fortuna castellana. Apartemos el temor de la suerte: no pienso sino que entramos victoriosos, que abrasamos, talamos y destruimos. ¿Qué es lo que ganaremos sino montes desiertos, pueblos abrasados y Plazas echadas por tierra? ¿Esto se puede llamar ganar Cataluña? (...) No quisiera ahora que mi ponderación os llevara el pensamiento a otros casos miserables; empero, si la prudencia es lince, dadme licencia siquiera para pensarlo; no se cuente norabuena, como referido: ¿qué habría de ser de nosotros si al ejemplar de Cataluña, conspirasen, o se armasen otras Naciones, dándoles esta guerra que apetecéis no sólo ocasión, sino conveniencia?(...) ¿Llora Cataluña?, no la desesperemos. ¿Gimen los catalanes?, oigámosles. Éste es el mayor artificio de los físicos, ayudar a la naturaleza con beneficios por llevarla allí donde muestra inclinarse.» (Feliu de la Peña, op. cit., III, pàg.).- Però és el criteri del comte-duc d'Olivares el que preval: «En efecto, Señor, el primer negocio y el mayor es allanar a Cataluña».³⁹ - Al Principat, comencen a cantar:

ELS SEGADORS:

Catalunya, comtat gran,
qui t'ha vist tan rica i plena!
Ara el rei nostre senyor
declarada ens té la guerra.
Bon cop de falç,
defensors de la terra!
Bon cop de falç!
Lo gran Comte d'Olivar
sempre li burxa l'orella:
«Ara és hora, nostre rei,
ara és hora que fem guerra».
Contra tots los catalans
ja veieu quina n'han feta.
Seguiren viles i llocs,
fins al lloc de Riudarenes.
Han cremat un sagrat lloc
que Santa Coloma es deia;
cremen albes i casulles
i corporals i patenes;
i el Santíssim Sagrament,
alabat siga per sempre.

³⁹José Sanabre: La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659), Barcelona 1956.

Mataren un sacerdot
mentre que la missa deia.
Mataren un cavaller
a la porta de l'església:
Don Anton de Fluvià,
i els àngels li fan gran festa.
Lo pa que no era blanc
deien que era massa negre:
lo donaven als cavalls
sols per assolar la terra.
De lo vi que no era bo
engegaven les aixetes,
lo llençaven pels carrers
sols per a regar la terra.
A presència dels parents,
deshonraven les donzelles.
Ne donen part al virrei
del mal que aquells soldats feien.
«Llicència els he donat jo,
molta, més se'n poden prendre».
A vista de tot això
s'és esvalotat la terra.
Entraren a Barcelona
mil persones forasteres;
entren com a segadors
com érem en temps de sega.
De tres guardes que n'hi ha
ja n'han mort a la primera.
Ne mataren el virrei
a l'enfront de la galera;
mataren els diputats
i els jutges de l'Audiència.
Anaren a la presó
donant llibertat als presos.
Lo bisbe els va beneir
amb la mà dreta i l'esquerra:
«¿On és vostre capità,
a on és vostra bandera?»
Varen treure el bon Jesús
tot cobert amb un vel negre.
«Aquí és nostre capità,
aquesta nostra bandera.»
A les armes, catalans,

que ens han declarat la guerra!

Bon cop de falç,
defensors de la terra!

Bon cop de falç!

(Cançó popular que data de l'any 1640. Al segle XX, serví de base a l'himne nacional català que duu el mateix nom: *Els Segadors*).

*10 de setembre del 1640: s'inicia a Barcelona una Junta de Braços Generals. Hom acorda de crear una Junta Especial de 36 diputats que es farà càrrec de la direcció de la defensa del Principat. Entre altres, fan ús de la paraula el president de la Generalitat Pau Claris i el bisbe de la Seu d'Urgell, Pau Duran, el qual es destaca com a veu discordant.

PAU DURAN:

(...) Us estic contemplant a tots embolcallats amb la vostra passió, i això em dóna temença de la vostra desorientació, i així mateix m'obliga a posar-vos alerta i a avisar-vos que us trobeu davant el precipici. (...) Veig que tots esteu convençuts que per a reparar les misèries, les desgràcies que avui sofriu, originades per les insolències dels soldats forasters, és necessari agafar les armes per a la defensa dels naturals i famosos privilegis que hem heretat dels nostres antecessors. Jo no puc negar, primerament, que la vostra -causa es justíssima, admeto el perquè ha caigut damunt la nostra República: jo he sentit moltes llàstimes i queixes dels nostres patricis i conec igualment la llibertat de les legions; però, ¿per quina raó no havem de provar d'altres mitjans més suaus i proporcionats que aquest tan violent, del qual us podeu valer en qualsevol hora? (...) Preteneu venjar la vostra Pàtria de les insolències dels soldats i voleu omplir-la d'altres tants? I qui us venjarà d'aquests altres? La sobergueria d'aquestes gents no consisteix en la nació, sinó en llur ofici, i no són aquests insolents per llur condició de castellans; així foren els romans i els grecs; n'hi ha molts d'altres de diferents nacions i tots es comporten llicenciosament; aleshores és fonamental el recel que els mateixos catalans que s'han de dedicar a aquest exercici us resultin igualment, molestos a la República que els castellans que no podem, sofrir perquè no és pas suau el natural dels nostres per a no tenir temença del seu orgull en aquesta vostra necessitat i perill. (...) Encara que tot esdevingui prosperitat, què és el que determinareu si us proposeu proclamar-vos República lliure? És evident que enmig de dos reis tan grans és impossible. (...) Si Voleu un nou Príncep, ¿qui hi ha digne de l'imperi? Si el voleu estranger, ¿per què l'espereu propici? (...) Observeu fins on arriben els límits de la nostra República, on es troben els comerços, els tractats i les navegacions? Aquests són els nervis que mouen la potència de l'imperi i han d'ésser la base de les vostres conquestes. Ara el passat ens fa enveja, però cal que no l'oblidem. Quins són els famosos capitans que han de governar els vostres exèrcits? No dubto que la sang dels il·lustres que

ens acompanyen s'enfrontarà amb qualsevol perill en homenatge a la Pàtria, però considereu que entre el valor i la ciència hi ha una gran desproporció. ¿Com es diu el port on es troben les vostres esquadres que han de defensar les vostres costes? ¿En quines planes pasturaran els valerosos batallons que heu de formar? ¿Quins són els intel·ligents enginyers que han de planejar les vostres fortaleses? Davant aquest panorama, gireu els ulls vers el qui voleu tenir per enemics Felip IV que es diu rei de les Espanyes i que podeu considerar amo de les riqueses del món. Pocs són els qui en desconeixen el nom i la grandesa. Quanta gent es mourà contra vosaltres a la veu d'una ordre seva! ¿Què li costarà d'aplegar els seus exèrcits contra el vostre atreviment? Molts seran els vassalls fidels que s'oferiran com a instrument per a castigar-vos. (...) Vosaltres heu de demanar que us vinguin a defensar, i ell serà pregat pels qui volen venjar-lo. (...) Vigileu que no perdeu d'una sola jugada la justa llibertat que havíeu gaudit fins ara. Un sol rei serà l'ofès i molts es presentaran per al càstig. Recordeu com va acabar una lleugera inquietud dels biscaïns el 1638; abans que Espanya s'informés de la culpa ja estaven castigats. Gireu les vostres mirades als portuguesos, que considereu germans, amb quina facilitat el 1637 varen aplacar llur orgull davant els exèrcits de Mèrida. Contempleu els aragonesos, els vostres veïns i amics, en quina forma es varen humiliar després que B. Alfonso de Vargas els féu besar el bastó. Els valencians s'acontenten amb el sol nom, de regne. I Navarra, malgrat el seu veïnatge i parentiu amb França i la vella baralla pel seu dret, no ha enverinat la seva obediència i ni ha negat la guerra ni la fatiga de tots els seus vassalls. Senyors, rei tenim i pare, no sols cristià, sinó catòlic de renom; com major sigui la nostra justícia, en la mateixa mesura ha de créixer la nostra confiança; agenollats exposem-li la nostra misèria i que parli solament la nostra fidelitat. (...)

(Manuscrit espanyol, vol. 114, ff. 380-386. Bibliothèque Nationale, París. Publicat i comentat per Josep Sanabre, *Parlaments de Pau Claris i de Pau Duran a l'Assemblea dels Tres Braços. Onze de setembre de 1640*, Edigraf, Barcelona 1968.)

PAU CLARIS:

(...) Heu escoltat atents la prèdica d'aquest meu docte prelat. Ara us prego, com a ciutadà particular, que escolteu els meus raonaments i, com a cap de la vostra Junta, us encarrego que examineu la substància d'aquestes i d'aquelles paraules, car jo sé que la meva opinió no prendrà forces en la meva autoritat per a persuadir-vos, ans en si mateixa. No crec que aquest baró que heu escoltat pensi diferentment del consell que us ofereix. No penso pas tan impiament, ni m'avindrà a entendre que es el pastor mateix el qui mena les ovelles a l'estació del llop. Ans arribo a persuadir-me que aquells homes alletats per la servitud ignoren del tot aquella disposició i llibertat de l'ànim que ha de menester el vertader republic, per ventura el

més prudent, o el més temperat, de tots els qui som ací. No, per cert, l'avantatge que ens porta no és altre que haver perdut el sentiment de tan exercitada la paciència en d'altres oprobis, puix que, com a nobilíssims catalans, voleu regular les vostres accions per la norma de les humilitats i llagoteries d'un home, antic cortesà. Heus ací Catalunya, esclava d'insolents, els nostres pobles com a amfiteatre de llurs espectacles; els nostres béns, botí de llur ambició; els nostres edificis, matèria de llur ira, els camins, esdevinguts segurs per la indústria de les nostres justícies, ara tornen a ésser infestats; les cases dels nobles els serveixen de fàcils hostatgeries; llurs sostres d'or i de pintures precioses cremen llastimosament en llurs fogueres. Però, ¿com han de tractar amb reverència els palaus els qui no es refusen a ésser incendiaris de temples? I doncs, davant totes aquestes desgràcies, n'hi ha que pretenen ara de persuadir-nos d'amples negociacions i mansuetuds. Vertaderament, el qui corregeix el foc amb delicades vares, més aviat l'ajuda que no pas el castiga. Divina cosa és la clemència; però, tocant a l'honra de sa casa, Crist mateix ens ensenya de descenyir-nos el cordill contra els seus enemics fins a tirar-los-en fora. Diu que hem d'emprar mitjans suaus; això és, sens dubte, acusar la nostra justificació. ¿Quant de temps fa, senyors, que patim? Des del 1626 aquest nostre país serveix de quarter de soldats. Pensàrem que el 1632, amb la presència del nostre príncep, les coses millorarien, i ens deixà amb major confusió i tristor: en suspens la República, imperfectes les Corts. Abans els suaus mitjans no s'acabessin, llargs dies pregàrem, ploràrem i escrivírem. Però ni els precs trobaven clemència, ni les llàgrimes consol, ni resposta les lletres. Rompre les venes al primer batec dels polsos, no ho aprovo. Vegeu, però, senyors, que molt dissimular amb els mals és augmentar-ne la malícia: allò que ara podreu estroncar amb una demostració generosa, no ho adobareu pas després amb molts anys de resistència. Com més us encareix la pietat del vostre príncep, tant més hem d'assegurar-nos que no castigarà la defensa com a delictes. Perquè l'àliga sigui la sobirana entre els ocells, no pas per això deixa d'armar d'urpes i de bec els altres ocells inferiors; jo crec que no és perquè hi competeixin, ans perquè puguin conservar-se. Els homes van fer els reis i no pas els reis als homes; els homes els van fer homes, perquè si ells mateixos s'haguessin fet, més altament s'haurien fabricat. És clar: puix que essent ells a la fi homes fets per ells, a alguns, oblidant llur principi i llur fi, els sembla que amb la porpra han vestit una altra natura. Jo no comprenc pas dins aquesta generalitat tots el prínceps, ni pròpiament el nostre rei, ans reconec en la seva reial persona virtuts dignes d'amor i reverència. Però sigui'ns lícit de dir que, per al vassall afligit, tant se val que el govern es malmeti per malícia o per ignorància. Per a nosaltres, senyors, tals són els efectes. Ací disputem de la causa, puix que, si veiem que per mitjans fàcils caminem vers la nostra perdició, ens convé mudar de via. Ja no cal ventilar si és que

ens cal defensar-nos: ja ho ha determinat la fúria de qui ve a cercar-nos; sinó que hem de creure que no solament és conveniència temporal, sinó ans obligació en què ens ha posat la natura; són els mitjans allò que ara sembla més difícil de trobar. Enteneu, senyors, que ningú no es troba amb la perla en la superfície del mar. (...) Digueu-me: si és veritat que a tot Espanya són comunes les fatigues d'aquest imperi, ¿com dubtarem que també sigui comú el desplaer de totes les seves províncies? Una ha de ser la primera que es queixi i una la primera que trenqui els llaços de l'esclavitud; a aquesta seguiran les altres. Oh!, no us excuseu pas vosaltres de la glòria de començar primer! Biscaia i Portugal ja us han fet senyals; no és pas de creure que ara callin de satisfetes, sinó de respectuoses; també la seva redempció està a càrrec de la vostra gosadia. Aragó, València i Navarra, és ben veritat que dissimulen les veus, però no pas els sospirs. Ploren tàcitament llur ruïna; i qui dubta que, quan sembla que són més humils, estiguin més a la vora de la desesperació? Castella, superba i miserable, no aconsegueix un petit triomf sense llargues opressions. Demaneu als seus habitants si no viuen envejosos de l'acció que portem per a la nostra llibertat i defensa. Doncs, si aquesta consideració us promet aplaudiment i aliança dels regnes d'Espanya, no em sembla més difícil la dels seus auxiliars. Dubteu de la protecció de França, essent una cosa indubtable? Digueu: de quin cantó us ve el dubte? (...) Anglesos, venecians i genovesos, en Castella, només hi estimen el propi interès; la busquen com a pont pel qual passen a llurs repúbliques l'or i la plata; si els seus tresors prenguessin un altre camí, aquell mateix dia haurien cessat llur amistat i aliança. Els atentíssims holandesos no hauran de veure amb mals ulls que repetim les petjades per on van caminar gloriosament a llur llibertat, ni ens negaran tampoc les assistències, si els les demanem, subministrades aquests dies a altres nacions, ja que, un cop introduïda la guerra a Espanya, els socors de Flandes hauran de ser més contingents, i tot això és favorable als seus designis. (...) ¿Què és el que us manca, catalans, si no és la voluntat? ¿No sou, vosaltres, descendents d'aquells famosos homes que, després d'haver estat obstacle a la supèrbia romana, també van ésser assot a la felicitat dels africans? No gardeu encara relíquies d'aquella sang famosa dels vostres avantpassats, que van venjar les injúries de l'imperi oriental que subjugava Grècia? ¿I dels mateixos que després, contra la ingratitude dels Paleòlegs, en reduït nombre us vau estendre donant per segona vegada lleis a Atenes? Qui us ha convertit en uns altres? Jo no ho crec pas; sinó que penso que sou els mateixos i que no trigareu gens més a semblar-ho que el que tardí la fortuna a donar justa ocasió al vostre enuig. ¿I quina de més justa en podríeu esperar que la de redimir la vostra Pàtria? (...) Si us detura la grandesa del Rei Catòlic, apropheu-vos-hi amb la consideració i li perdreu la por. (...) ¿No veieu la potència del vostre Rei quants anys fa que pateix? Més aviat podríem dir, a la vista de les seves ruïnes, que la seva grandesa

s'ha de mesurar per allò que ha perdut i no pas per allò de què ha fruit; tant és el que cada dia se li va perdent de nou. Si voleu places, moltes us n'oferiran Flandes i Llombardia, apartades ja de la seva obediència. Si voleu regions, pregunteu-ho a unes Indies i a les altres. Si voleu armades, el mar i el foc us en donaran raó. Si capitans, respondrà per ells la mort o el desengany. Alguns filòsofs han pensat, amb Pitàgores, que les ànimes passen d'uns cossos als altres. I, certament, ho podem afirmar dels polítics en les monarquies, on sembla que la felicitat que anima llurs cossos, en deixar-los cadàvers, passa a donar esperit i alè a d'altres nacions oblidades: tal podem esperar que ens succeeixi. (...) Jo no sóc d'opinió que armeu els vostres naturals perquè, seguint el seu enuig, representeu batalles contingents. No dic que amb excessos sol·liciteu la indignació del rei; no dic que negueu a S. M. el nom de senyor; però dic que, prenent les armes amb ardidesa, procureu defensar-hi la vostra justíssima llibertat, els vostres honrats furs; que poseu guarnicions a les vostres viles i ciutats, que fortifiquen allò que és feble, que repareu allò que és fort; que generosament demaneu satisfacció dels delictes d'aquests bàrbars que us oprimeixen; que aconseguiu llur allunyament de la nostra regió i el descans de la Pàtria. I que, si no l'aconseguiu, l'executeu vosaltres; aquest és el meu parer. O que, si també trobeu dura aquesta resolució, en aquest punt tractem tots plegats de desemparar i deixar d'un cop la miserable província a d'altres homes més venturosos. I si a mi, com aquell que més tendrament viu, sentit les vostres llàstimes, em teniu per un company pesat quan amb aquesta llibertat us parlo, o si a algú li sembla que per més exempt del perill us hi duc més fàcilment, dic, senyors, que cedeixo tota l'acció que tinc al vostre govern. Torneu en bona hora als peus del vostre príncep, ploreu-hi; atieu amb la vostra humilitat la insolència dels qui us persegueixen, i sigui jo el primer acusat en els seus tribunals. Llanceu al mar furiós del seu enuig aquest pernicios Jonas; que, si amb la mort havia de cessar la tempesta i el perill de la Pàtria, jo mateix, des d'aquest lloc on em vau posar per mirar pel bé de la República, caminaré a la presència de l'enujtat monarca arrossegant cadenes, per ésser davant d'ella odiosíssim fiscal i acusador de les meves pròpies accions. Morí jo, mori infamement, i respiri i visqui l'afligida Catalunya.»

(Obra citada més amunt. Amb algunes petites variants, que no afecten el sentit del text però que, algun cop, l'aclareixen i el fan més precís, i que per això jo he tingut en compte. Tant el discurs de Pau Duran com el de Pau Claris, com hom sap, apareixen íntegrament en la *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña*, de Don Francisco Manuel de Melo. Durant molts anys, els historiadors han volgut creure que, tots dos discursos, Melo se'ls havia inventats. Devem a l'infatigable investigador Josep Sanabre la prova irrefutable de l'autenticitat d'aquests textos.)

*24 de setembre de 1640: per tal de tractar de l'aliança amb França, els agents catalans i els francesos es reuneixen a Ceret.- Octubre: redactat per Gaspar Sala, apareix imprès un document que ja, abans, havia estat enviat al rei i a diferents Corts d'Europa:

PROCLAMACIÓN CATÓLICA A LA MAJESTAD PIADOSA DE FELIPE EL GRANDE, REY DE LAS ESPAÑAS Y EMPERADOR DE LAS INDIAS NUESTRO SEÑOR. LOS CONSELLERES Y CONSEJO DE CIENTO DE LA CIUDAD DE BARCELONA:

(...) En la gloriosa victoria de Úbeda, o Navas de Tolosa, se halló el Rey de Aragón don Pedro el Primero con veinte mil infantes y tres mil novecientos caballos. Todos los historiadores concuerdan en que el valor de las armas catalanas se mostró a las demás ventajoso. Y era de tanto crédito esta nación que, hallándose tres Reyes, encomendaron la disposición del ejército a Dalmau de Crexell, caballero catalán, por ser conocidamente el más práctico soldado. Venció el ejército Católico y murió peleando Dalmau, de quien hay tradición que los señores Reyes llevaron a hombros el féretro. Asistido el Rey don Pedro el Ceremonioso de Catalanes y Aragoneses y otros; con ayudas de costa del sumo Pontífice, y Rey de Francia, para defender el derecho que tenía al Reino de Castilla el Conde de Trastámara contra Enrique, se entró por Castilla con tanta pujanza que, en espacio de cincuenta días la ocupó toda, sujetando las ciudades de Burgos, Toledo y otras. Siguiéron a Enrique, que se llamaba Rey de Castilla, hasta Sevilla, donde le apretaron tanto con las armas que, para escapar con la vida, huyó con dos galeras hasta Burdeos. Con las armas de los Catalanes se conquistaron Tortosa, Valencia, Murcia, Mallorca, Ivizá, Atenas, Neopatria, Sicilia, Cerdeña, Córcega, Nápoles, en cuyos castillos la primera guarnición fue de Catalanes. Todo esto ganaron para V. Magestad los de este Principado. Implorando su favor el Emperador Paleólogo, se entraron Catalanes y Aragoneses por el Asia Menor; vencieron a Griegos y a Turcos, señalándose con empresas en Constantinopla, hasta llegar a Armenia. Destruyeron la Tracia, hasta Tesalia. Conquistaron Tebas, Atenas y Chipre, el Principado de la Morea y Ducado de Atenas. Vencieron al Emperador Miguel, procediendo en todas estas hazañas con tal valor y esfuerzo que sólo a su nombre temblaban las naciones. Acordándose el señor Rey D. Martín de estas hazañas, dijo en las Cortes de Perpiñán: «La gente de Cataluña fuerte, valerosa, es por todo el mundo nombrada; porque, partido el mundo por cuatro partes, es a saber: Oriente, Occidente, Tremontana y Mediodía, toda la tierra demuestra, o manifiesta vuestra verdad». Va discurriendo largamente, y provando, que en los cuatro ángulos del mundo resonó el ruidoso valor de las armas Catalanas, siempre vencedoras. A la conquista de las Indias Occidentales partió de Barcelona Colón, con muchos Catalanes; el primer Alcaide de la isla Española en la

fuerza de Cibao fue de esta nación: llamábase Pedro de Margarit, caballero catalán.

Tan marcial y tan varonil es la nación Catalana, que, en ocasiones de guerras, las mujeres no lo son. Con ellas los del Rosellón pusieron en tan apretada necesidad a Aníbal y su numeroso ejército, que hubo de venir con ellos a concierto. Por esta hazaña merecieron las mujeres del Rosellón, por largas edades, el ser admitidas a las consultas de paz y guerra, dando en ellas su voto y parecer.

Con el valor de la mujeres catalanas, se libraron los de Tortosa de un sitio apretado de moros. Porque, viendo los cercados que era forzoso el saco sangriento, porque en esta ocasión no quisieron admitir los Moros partidos, se resolvieron de dar la muerte a sus hijos y esposas, quemar todos sus tesoros por no ver estas prendas amadas hechas despojos de la barbaridad: como lo hicieron en otro tiempo los de Sagunto y Numancia. Sabida por las mujeres la resolución terrible, se juntaron en la Iglesia y precediendo una devota oración a la Virgen, embiaron a sus esposos una embajada, diciendo que aquella noche subiesen al muro con muchas banderas, armas y tambores haciendo grande rumor de guerra, y que para crecer el número de soldados las vistiesen a todas como hombres, para que con ellos subiesen al muro, y que antes de todo esto se hechasen dos hombres al real de los enemigos con cartas y en forma disimulada, los cuales cogidos de Moros publicasen y dijese como aquella noche había llegado un grande socorro a la ciudad, con el cual pensaban infaliblemente vencer. Hecha esta diligencia, que saliesen a acometer al enemigo, quedando ellas para defensa del muro.

Agradó mucho a los varones el consejo: ejecutóse tan dichosamente que derrotaron y degollaron infinitos moros, quedando señores del campo. Por esta hazaña heroica, concedió el Conde Don Ramón Berenguer grandes privilegios a las mugeres: como la franquicia en todo lo que comprasen de telas y otras cosas para su adorno. Que sobre un escapulario pudiesen llevar por armas una hacha de carmesí, o grana, en memoria de su valor, que venía a parecer una sobreveste militar. Que en los actos de desposorios precediesen las mujeres, no sólo a los hombres, pero a los oficiales reales.

Quedó Galiopoli con guarnición de mujeres Catalanas, cuando las banderas del Principado tremolaban en la Grecia, Asia y Armenia. Combatido el castillo con mucho esfuerzo de los Genoveses, ellas tan valientes resistieron, tan esforzadas pelearon, que los enemigos vencidos, afeminadamente se retiraron, y ellas varonilmente quedaron victoriosas. (...)

(...) de sus primeros pobladores han heredado los catalanes el obrar mucho y hablar poco: ser notables enemigos de levantar torres en el aire: huyen vanas ostentaciones y soberbias; y como los hombres juzgan según lo que ven, les parece aquel retiro falta de valor y prendas interiores. Siendo así que el detenerlas, para que no salgan allá fuera, es dar a la virtud mayor esfuerzo: como de la clausura de la nube al fuego detenido; y así hora sea en letras, hora en otras ramas, cuando llegan a manifestar su resolución no son hombres sino rayos. No es falta el no afectar sus prendas, por ser la afectación defecto, y no es falta la que no es una imperfección.

Y cuando faltara otra prueba en recomendación de las buenas letras de los Catalanes, basta por todas haber sido un catalán maestro de V. M. siendo Príncipe, que aclamado en ceñir la Corona por grande, resulta en el maestro competencias con Aristóteles, pues no tuvo mayor discípulo éste en Alejandro, que don Galcerán de Albanell en V. M.. Y si Aristóteles mereció con Alejandro el magno que reedificase la ciudad de Estagiris, su patria, que antes el Emperador había assolado, merecerá al menos la representación del magisterio de Albanell, no la reedificación, sino merced que cueste menos, que es no permitir la ruina de su patria. Pero Señor, como el aborrecimiento pone estorbos a la afición de V. M., notifican sus prendas y las refieren con desabrimientos y ultrages, escarneciendo hasta la lengua que fue tan preciosa a los señores Reyes de Aragón. Y así dice Zurita que era tan general la afición de los Reyes, que desde que sucedieron al Conde de Barcelona siempre tuvieron por su naturaleza y antiquísima patria a Cataluña, y en todo conformaron con sus leyes y costumbres, y la lengua de que usaban era la Catalana, y de ella fue toda la cortesanía, de que se preciaban en aquellos tiempos. Todas las ordinaciones, así de la casa real como otras, eran en Catalán: las proposiciones que hacían los señores Reyes en las Cortes, o Parlamentos, aunque se hiciesen a los tres Reynos, eran en Catalán. Las historias que escribieron de si mismos, como el Rey Don Pedro Tercero y el Rey Don Jaime el Conquistador, las compusieron en lengua Catalana. Todos los poemas que componían así los señores Reyes como los cortesanos eran en Catalán. Esta lengua fue la que dio principio a los versos y rimas que usaron en Roma, cantando con ellas a consonancia, la disonancia de las pasiones. Los primeros padres de la poesía vulgar fueron los Catalanes; pasando después esta arte a Italia, Aragón y Sicilia. El Petrarca, con las obras de George Valenciano, compuestas en Catalán, dio propiedad y dulzura al language. Florecieron muchos en esta arte, como el caballero Ausias Marc, Ramón Montaner, Jaime Roig. y otros muchos. En nuestros tiempos, floreció en la poesía catalana el Doctor Vicent Garcia, Rector de Vallfogona, cuyos poemas son celebrados insignes en la agudeza, dulzura y propiedad de pensamientos, y

los admiró por raros el fénix de la Castellana, Lope de Vega Carpio. Los Reyes de Aragón, y más en particular el Rey Don Juan I, hicieron tanta estimación de la poesía Catalana, que llamaban el Gay saber ciencia gaya, que para alentar los ingenios al trabajo con el premio, concedieron muchos privilegios a los que se esmeraban en esto, como consta en muchas provisiones reales. Hay en esta lengua compuestos libros de todas facultades; traducidos en ella los Poetas más grandes y más insignes. (...)

La diferencia que hay de ver una ciudad delineada en un mapa a pasearla, esta misma hay de las calidades en el Principado referidas a V. M. con bueno o mal efecto; porque es propio de la malicia, ya que no puede negar las glorias, estrecharlas. Tratarse con poca noticia y experiencia los negocios de Cataluña, y de lejos, no es mucho parezcan hormigas los leones y chozas los altos beneficios. Mientras diez Reyes de Aragón y 16 Condes de Barcelona tuvieron habitación en Barcelona, con largueza de manos hacían muchas mercedes: porque tocaban con ellas la verdad y entereza de su trato, las calidades y prendas dignas de sus favores; pero muertos los que conocían quién son los Catalanes, se ha experimentado que penden sus dichas de los ojos de sus Reyes, como las desdichas de dar poca noticia a sus magestades: y esta, o con flojedad o con envidia. (...)

Por esta razón formaron tan gran sentimiento los Catalanes en la muerte del señor Rey don Martín: porque estaban adivinando el daño que podían recibir de no ser bien conocidos del señor que había de suceder, y llegó a tal grado su tristeza, que dice un autor estas palabras: *Los Catalanes hacían su duelo de manera que publicaban que aquel día se perdió toda su honra y estimación, y la prosperidad que su nación había alcanzado en los tiempos antiguos entre todas las gentes.*

Las libertades y exenciones en los vasallos, hacen esquina al poder absoluto, que aman tanto los Príncipes. Y como en la ampliación o restricción del poder consiste ser más o menos poderosos, viendo que estas libertades limitan el poder, en ciertos casos, con facilidad oyen y asienten a los arbitrios que las enflaquecen y vienen a ser más validos los que le aconsejan estas pretensiones. (...)

Mandó entrar el Rey la guarnición y, al día siguiente, con solemne aparato, entraron el clero y sacerdotes cantando himnos; y últimamente venía Ludovico, que, como Príncipe Pío, fue a dar las gracias a Dios. (...) En esta ocasión le eligieron, no por protector como antes, sino por su señor, y él los admitió por sus vasallos con los pactos y condiciones por una y otra parte, que en el auto de la entrega que despachó en Aquisgrán, este mismo año, están autenticados. (...) Y para que constase que el dominio que tenían

Carlos Magno y Ludovico Pío en el Condado de Barcelona era en virtud de la entrega voluntaria, que hicieron los catalanes con pactos y condiciones, lo que en Barcelona se trató de Palabra, desde Aquisgrán lo embió autorizado como un privilegio cuya fecha es 1 de I indictione octava. (...)

Substrayéndose del yugo de los Sarracenos y a nuestro dominio con libre y pronta voluntad se sujetaron. Y así queremos llegue a noticia de todos, como habemos decretado conservar a dichos hombres en su libertad, bajo nuestra protección y defensa. Lo mismo dice Carlos Calvo refiriéndose a lo que hizo y dijo Ludovico, su padre. De cuyas palabras se infiere que los Catalanes, en esta entrega, no transfirieron su poder absoluto, ni entregaron su libertad, pues dicen los Emperadores que los conservarán en ella.

Con tal forma que, como los demás hombres libres, vayan en su ayuda a la guerra, y en nuestra marca tengan centinelas y postas prevenidas para correos o embajadores.

Con estas cláusulas se expresa el pacto entre los Catalanes y sus primeros señores. Porque él les promete conservarlos en su libertad; y ellos servirle en lo que les manda, conservados en su libertad. De suerte que hicieron ciertas retenciones y limitaciones al poder supremo del señor. Y así quedaron vasallos apactados, y no conquistados: porque no dice que los conquistó sino que ellos se libertaron. No dice que él ganó la ciudad, sino que los catalanes se la entregaron. No dice que se queda con todo el poder libre, sino que los considera en su libertad.

Y porque de estas retenciones constase más claramente, dice Ludovico: Las demás causas menores, júzguense según la costumbre que hasta ahora han tenido. Y Carlos Calvo, que sucedió en el dominio, dando mayor extensión a esta retención de leyes dice: *Y si no sea por tres acciones criminales es a saber: homicidio, rapto o incendio, ni ellos ni sus hombres no sean constreñidos al juicio del Conde o sus ministros, sino que les sea lícito juzgar según su ley.* Y por estos tres casos de sí y de sus hombres, defínase todo según su propia ley. De suerte que, aunque estos Emperadores eran Reyes de otras partes y de otros vasallos, a los cuales juzgaban por las leyes de aquel reyno, en virtud de la retención no podían juzgar a los catalanes por las leyes de Francia sin faltar a la fe del pacto: porque conspiraron dos voluntades como causa del establecimiento, el cual no puede dejar de ser, que las dos no se unan para su revocación; porque cualquiera de ellas, con la influencia de la aprobación, las conserva y, como dice el derecho, no se deshace el contrato sino por las mismas causas que se hizo. Y porque se entendiese quan libres y exentos habían de quedar los Catalanes de pechos y tributos, dicen Ludovico y Carlos Calvo con unas

mismas palabras: *Y si ellos, por la apacibilidad y mansedumbre de su Conde, le ofrecieran algunos donativos de su hacienda, por modo de obsequio y honra, no sea reputado por tributo o censo; y aquel Conde o sus sucesores no pretendan reducirlo a costumbre, ni los pueda forzar o compeler a censo, tributo o servicio alguno para sí, ni para sus hombres: ni obligarlos a Postas, Tránsitos o Alojamientos, sino en la forma dicha.* Que es acudir con el Conde a la guerra, tener puestas centinelas en el Principado y aparejadas postas para correos y Embajadores, con obligación de satisfacer al dueño de ellas el daño que recibieren. Otorgóles Carlos Calvo las mismas libertades y franquezas que tenían los francos, sus naturales, que eran mucho más privilegiados y exentos que las demás naciones, de suerte que si los demás pagaban cuarenta, los Francos o Sállicos (que todo es uno) pagaban doce. (...)

Pudieron los catalanes hacer esta entrega lícitamente, sin desviarse de las leyes y justicia, porque el derecho que tenían en España los Godos expiró con el Rey D. Rodrigo, y poseída de los Moros, por mucho tiempo, sin esperanza de su restauo, cualquier Cristiano que a fuerza de armas ganase las tierras del poder del moro, quedaba señor propietario de lo ganado, por título de despojo, adquiriendo el dominio útil y posesión legítima. Y así pudieron los Catalanes lícitamente pelear con los moros, hacer ligas con otras naciones, sacar al moro de su posesión injusta, quedándose con ella, como despojo y premio de su trabajo, y por consiguiente podían entregarla a quien les pareciese.

Finalmente, porque en aquellos tiempos los Reyes lo eran por elección, no por herencia: por nombramiento de los vasallos y no por sucesión de sangre. Y así como los de Asturias, Navarra y Sobrarbe se entregaron libre y lícitamente, haciendo elección del que pareció más conveniente para que los gobernase, de la misma suerte los Catalanes pudieron lícitamente entregarse a sí y a su tierra restaurada por sus armas, haciendo elección de Carlo Magno, y Ludovico: por tenerlos vecinos y verlos gobernar gloriosamente. (...)

Éste, señor, es el principio y origen del derecho que tienen los Condes de Barcelona en Cataluña. De donde con evidencia se infiere ser los catalanes vasallos apactados y convencionales, y están libres cuanto a lo reservado en el contrato. (...)

Estas leyes duraron más de 250 años después de la conquista, hasta que el Conde don Ramón Berenguer estableció los usages, que son en substancia las leyes góticas que se reservaron al tiempo de la entrega hecha a Carlos y Ludovico.

Sólo en esta materia se innovó poner en volumen, destas leyes, las más convenientes, que antes las conservaban nomás que la tradición y costumbre; añadiendo y quitando algunas, lo que pareció más útil para el bien común. Y esto no se hizo por la sola autoridad y mera voluntad del Conde, sino que juntó Cortes generales en Barcelona, a las cuales asistió un Legado Apostólico llamado Ugón Cándido, Cardenal de San Clemente. (...)

Este es el mayor blasón de Cataluña: tener el derecho de sus Condes todo el principio en la elección de los vasallos y que sus leyes se establezcan por vía de contrato. (...)

Por las libertades que gozan los catalanes todos son hidalgos. (...) Últimamente son vasallos libres de pechos y alcavalas por haber sido restauradores de su propia patria. Antes [Catalunya] se llamaba Marca Hispaniae se dio principio al nombre de Principado, siendo así que su señor natural ordinariamente se intitula Conde y no Príncipe, no por otra razón, dice un Autor, sino porque es tierra de Príncipes, donde la sujeción de los vasallos no parece que sea servir, sino con reinar: pues el establecimiento de las leyes pende del Rey y de los vasallos. Por eso dijo el Rey Don Jaime el Conquistador que *Cataluña era el reyno más noble, más honrado*. Y el señor Rey Don Martín, a voces decía en las Cortes de Perpiñán: *Que pueblo hay en el mundo que sea así franco y tenga tales franquezas y libertades; porque Nos hallamos que todos los pueblos del mundo por la mayor parte están sujetos a pechos de sus señores y a los donativos de su beneplácito: excepto vosotros, que sois francos de estos tributos*. Por esta razón se llamaron Francos los Catalanes, no por nación sino por franqueza e hidalguía.

(Imprès a Barcelona: Sebastián y Jayme Matevad y su Universidad, 1640, pàg. 31-33, 89-93, 105, 107-112, 117. D'aquesta *Proclamación católica...*, se'n conserven altres edicions, una d'elles, en portuguès, datada a Lisboa l'any 1641.)

*20 d'octubre del 1640: converses, a Barcelona, entre delegats catalans i francesos, encaminades a un pacte de germanor. Consisteix, bàsicament, en un tractat de no agressió; també s'hi acorda que, en l'actual conflicte, França enviarà tropes auxiliars a Catalunya, les quals seran pagades, a l'avanzada, pels catalans.- 23 de novembre: els *tercios* del marqués de los Vélez, compostos d'espanyols, portuguesos i italians, entren a Tortosa sense que els oposin resistència. Els efectius d'aquest exèrcit són d'uns 30.000 infants i 2.500 cavalls.- 27 de novembre: Xerta és presa a l'assalt per les forces del marquè de los Vélez; és saquejada i incendiada.- També és saquejat i incendiat el Perelló.- 10 de desembre: és fàcilment vençuda la resistència de les forces catalanes que defensen la collada de Balaguer.- 13 de desembre: forts combats a Cambrils, que el dia 15 es rendeix. Els vencedors prenen represàlies; hi ha afusellaments en massa.- A Madrid, apareixen pamflets en abundància per justificar l'actitud de la Cort envers Catalunya. A Barcelona es fa el mateix, per tal de justificar l'actitud catalana. La Cort de

Madrid dona ordre a la Inquisició per tal que prohibeixi les proclames dels catalans.- 1 de desembre: els portuguesos també trenquen les relacions amb la Cort de Madrid. El duc de Bragança és proclamat rei de Portugal.- 24 de desembre, després que el general francès Espenan ha signat un pacte amb el marquès de los Vélez i s'ha retirat cap al Pirineu, l'exèrcit espanyol entra, sense oposició, a Tarragona. Com a conseqüència, esclata una revolta popular a Barcelona al crit de «Morin els traïdors!». Són executats pel poble, entre altres, tres magistrats de l'Audiència. Els amotinats obren les portes de la presó; i alliberen, també, tots els presos que hi ha a la Inquisició. A la presó, pengen un rètol que diu: «Es lloga».- 25 i 26 de desembre: nous motins, a Barcelona, de les classes populars. Els amotinats incendien les cases d'alguns personatges acusats de col·laborar amb l'enemic. Tornen a ressonar els crits de «Visca Catalunya!», «Visquen els catalans!», «Visca la terra!», «Morin els traïdors!». Les autoritats de Barcelona són acusades de col·laboracionisme amb Castella. El poble, revoltat, exigeix de tenir a les seves mans el govern de Catalunya. Es produeixen revoltes semblants en altres indrets del Principat: Sant Andreu, Horta, Sitges, Granollers, Blanes, Lleida...

F. MARTÍ I VILADAMOR:

(...) Salen a luz estos incultos borrones cuando ya el mundo aclama por admirable la *Proclamación Católica* de los Consellers y Consejo de Ciento de la Ciudad de Barcelona. (...) Y para que lo afectado de éste supla la sencillez del Catalán idioma, evocando su universal jurisdicción al más desabrido pecho, dejo industrioso por remisa la lengua de mi querida nación, y furto lícitamente al enemigo la suya, no para destemplan los filos de su harto destemplado corte, sino para que la misma que persigue falsa defienda verdadera. (...)

Ha sido siempre Cataluña desde su primer principio tan feliz, que o por decretación divina o por anticipados favores de tan eminentes Santos que la ilustran, como arriba dijimos, no quiso el soberano Dios que fuese su tierra poblada antes del universal diluvio, para que una vez poblada nunca experimentara fatales ruinas, hasta el último fin del mundo, antes siempre reconociera acrecentamientos y medros, y conservara como continuamente ha conservado, sujetándose siempre a la razón, la libertad que naturaleza concedió a todos los hombres, sin que el yugo de la esclavitud jamás en ella haya sido permanente, si se consultan las historias, donde por largos años y siglos le ha llevado las demás partes del Orbe.

Tuvo la libertad de Cataluña su glorioso comienzo en el primer fundador de España, Túbal, de quien se lee que llegó a Cataluña, o en sus tierras, y en ellas fundó la antigua ciudad de Tarragona. (...)

Gozó pues la insigne Cataluña, ya en sus principios, del gobierno de Padre y Señor amoroso, de leyes do bien vivir y de su libertad natural, no del tiránico imperio de los preceptos injustos y de la pesada servidumbre. (...)

Nunca perdió Cataluña con permanencia su libertad, aunque estuvo sujeta al dominio de los griegos hasta que reconoció el mundo la Romana Monarquía, en cuya edad, aunque los catalanes (...) perdieron por algún tiempo su libertad, y porque rabiosamente la proclamaban como nación que nunca se vio con servidumbre que permaneciese. (...)

Y cuando en el ocaso del Romano Imperio entraron los Reyes Godos en España para su conquista (...) no se vio entonces con menos libertad, ni con menos honras Cataluña, porque entrando por ella los Godos paró su Rey Ataúlfo en Barcelona (...) e hizo de dicha Ciudad cabeza de todas las tierras que los suyos ocupaban. (...)

Los ilustres Catalanes siempre han tenido el valor unido, las fuerzas ajustadas, los ánimos conformes para defender sus Constituciones, Privilegios y libertades, aunque no ha faltado siempre, ni falta en sus mismos montes la leña que ha principiado y mantiene el fuego de sus desdichas. (...)

(...) cuando entre las soberbias olas de ministros y soldados ha zozobrado el honor, entonces sobresalió el enojo tantos años encogido, acreditando terribles los cortesés, pacíficos y suaves Catalanes, porque para defender su honor, fácilmente desperdician sus vidas, como para defensa de vida y honor exceden los términos del valor; bien conoció estas exelencias en la nación Catalana aquel moderno Autor por todas sus obras celebrado, Miguel Cervantes, dijo: *Los cortesés catalanes gente enojada, terrible; y pacífica, suave; gente que con facilidad dan la vida por la honra, y que por defenderlas entrambas se adelantan a sí mismos, que es como adelantarse a todas las naciones del mundo.* (...)

(Noticia universal de Cataluña. En amor, servicios, y finezas, admirable. En Agravios, Opresiones, y Desprecios, sufrida. En Constituciones, Privilegios, y Libertades, Valerosa. En Alteraciones, Movimientos, y Debates, disciplinada. En Defensa, Repulsas, y Evasiones, encogida. En Dios, Razón, y Armas, prevenida. Y siempre en su Fidelidad constante. // A los muy Ilustres Consellers, y Sabio Consejo de Ciento de la Ciudad de Barcelona. Por el B.D.A.N.U.Y.M.F.D. // P.N.D., 21 de diciembre de 1640, pàg. 1, 2, 17-19, 20, 74, 75. N' existeix una edició portuguesa d'António Álvarez, Lisboa 1641).

1641

*Malgrat les promeses fetes pel general Espenan a Pau Claris, i després d'una violenta discussió entre ells dos, l'exèrcit francès desisteix de defensar Barcelona i continua retirant-se cap a França. Pel camí, durant la retirada, els soldats francesos roben tot el que poden. A Barcelona tenen lloc greus aldarulls antifrancesos.- 16 de gener: després de tres dies de converses entre el representant del rei de França, Plessis-Besançon, i una comissió de consellers i diputats catalans presidida per Pau Claris, els Tres Braços

acorden que el Principat organitzarà el seu govern en forma de República, sota la protecció de França. El Consell de Cent s'adhereix a l'acord.- 17 de gener: són represes les converses amb Plessis-Besançon per estipular els pactes pels quals caldrà regular el tractat amb França. El delegat francès es mostra molt exigent.- L'exèrcit espanyol avança sobre Barcelona lliurant-se al saqueig. Només troba resistència ferma i organitzada a la rodalia de Castellví de Rosanes i Corbera.- 21 de gener: cau Martorell. Els *tercios* del marquès de los Vélez prenen posicions davant Barcelona. Els Tres Braços, reunits en Corts, proclamen el rei de França, Lluís XIII, comte de Barcelona, ja que, si no és així, els francesos no proporcionaran cap mena d'ajuda a Catalunya.- 16 de gener: Inácio de Mascarenhas, ambaixador del rei de Portugal prop del Govern català, desembarca a Barcelona.

FRANCESC DE TAMARIT:

Si dubteu, valerosos catalans, per la condició de la fortuna, crec que teniu raó; però, si us esporuguiu per les forces que us amenacen, és ben debades el vostre recel. Teniu de veí el vostre més gran enemic; guaiteu allí: darrera aquella muntanya s'amaga la ruïna de la vostra Pàtria, guaiteu, allà hi ha el gran vas de verí que aviat es posarà a les vostres mans. Trieu, senyors, si el voleu beure per morir infamement o si el llanceu per fer-ne trossos, en la qual cosa consisteix la vostra vida. (...) La raó és amb vosaltres; avui hem d'acabar el gran edifici de la llibertat que heu aixecat; avui cal donar la sentència en la qual es publicarà al món la vostra glòria o la vostra infàmia; a aquest dia s'han dedicat tots els encerts que heu obrat fins ara; aquest és el moment en què es definirà a la posteritat el vostre nom, o per alliberador o per fementit; espereu i sofriu constants els cops del contrari, que no se us donarà pas de franc la glòria d'aquest dia venturós. (...) Una sola cosa us demano de tot cor: que gardeu, en aquesta avinentesa, l'observança dels ordres militars, i que cadascú s'estimi més ésser covard en el seu lloc que valent en el dels altres, perquè de la consonància dels constants i els agosarats depèn l'harmonia de la victòria. Amb vosaltres teniu la fortuna de Cèsar; de Cèsar, no, que és poc, sinó del més gran rei dels cristians del més venturós dels vivents. No és pas aquest, tot sol, el qui us ha de defensar. ¿Què, si no, ha volgut mostrar-vos el Cel en la tan inesperada nova que avui us ha arribat del nou rei de Portugal, sinó que Déu va aplegant i fabricant prínceps, pertot arreu, per defensar-vos amb ells? La majestat d'un rei just us assisteix; la germanor d'un altre justificat se us ofereix; la innocència d'una justa República us empara. El poder d'un Déu sobre tot just us ha de valer.

(Don Francisco Manuel de Melo, op. cit., Ed. de la Real Academia Española, Madrid 1912, pàg. 299-301).⁴⁰

⁴⁰Melo, op. cit., dóna el text del discurs traduït al castellà. M'he arriscat a retraduir-lo al català, amb el convenciment de no haver alterat gens ni mica el sentit del text que dóna Melo.

*26 de gener de 1640: l'exèrcit espanyol és derrotat a l'entorn de Montjuïc.- 20 de febrer: el mariscal francès La Mothe substitueix, a Barcelona, el general Plessis de Besançon.- 26 de febrer: mor Pau Claris, segons sembla, emmetzinat.

DIATARI DEL ANTICH CONSELL BARCELONÍ:

En aquest dia, entre les deu i onze hores de la nit, fou nostre Senyor servit emportar-se'n en la seva glòria de paradís l'ànima del molt il·lustre i Rd. Dr. Pau Claris (...), volgut a tots, generalment no sols d'aquesta present Ciutat, però de tot lo present Principat de Catalunya, en tant que si quiscú amb les venes de son cos l'hagués pogut remediari i tornar a la salut, hagueren fet de molt boníssima gana, perquè no hi ha hagut persona que en lo curs de sa enfermetat, que li dura per espai d'alguns vuit dies, i tots quants religiosos i religioses i acuts no li hagin fet moltíssimes oracions, pregaries i promences, amb molt gran sentiment i llàgrimes, desitjant-li tots sumament la salut, per tenir-ho tan merescut i ésser-li degut, per lo que des del principi fins al dia de sa mort, no perdonant a males nits, coleres i grans treballs i afliccions i deixant sos gust i regalos, emprengué totes les coses passades de les guerres contra los enemics castellans, amb tantes veres i amor per sa pàtria i principat i per a salvar-nos a tots d'uns enemics i sacrílegos tan cruels, i per tornar per la santa fe catòlica i per la honra de tots, i per la conservació dels privilegis, Constitucions, usos i consuetuds desta ciutat i Principat de Catalunya (...) se li deu a dit Sr. Diputat Claris, i se li deurà sempre, lo bon succés i victòria se obtingué los dies passats contra los enemics castellans en la muntanya de Montjuïc, de tal manera que no hi ha hagut persona alguna lo dia d'avui, al manco ben intencionada, i religiosos i religioses, no l'hagin plorat; fins los predicadors per ser en Quaresma haver cada dia encomanat en lo púlpit al poble, com a tan bon Cristià i Català i tan valerós i afecte per les coses de sa pàtria que, entenc, que en tota ella se podia trobar de més avantatge ni amb més finesa i amor per ella, restant esta perpètua memòria per a tots, així los que avui són com per avant seran en pregar a Déu nostre Senyor per sa ànima i de sos pares, que santa glòria hagen, que engendraren un tan bon fill, qui ni per espants ni amenaces, ni promeses ofertes de majors honres, deixà de mirar i fer més del que pogué per sa pàtria i per a salvar-nos a tots de dits cruels i sacrílegos enemics Castellans, que això és lo pago i satisfacció li devem tots per lo que ha fet tant per nosaltres i per tota la terra. (...)

(*Diatari del Antich Consell Barceloní*, vol. XII, que comprèn el volum original XXVII [agost 1636 - juliol 1641], edició de l'Ajuntament de Barcelona a cura de Frederich Schwarts-y-Luna i F. Carreras Candi, Barcelona 1910, dia 26 de febrer de 1641.)

*19 de setembre de 1641: són ratificats els pactes de Catalunya amb França. A més de comprometre's a observar els Usatges i les Constitucions de Catalunya, el rei francès es compromet a no separar de la Corona de França el Principat de Catalunya i els comtats

de Rosselló i Cerdanya, ni en tot ni en part, per cap causa.- L'exèrcit francès que ha entrat a ajudar els catalans arriba fins al Segre. El seu comportament desagrada als catalans.

SECRETS PÚBLICS, PEDRA DE TOCH:

A on no arriben les armes poden arribar els enganys. Ja diu el Català, més val enginy que força. Els enemics del Principat de Catalunya l'han invadit amb la impietat que s'ha vist, fins arribar a Barcelona, on, frustrades ses esperances i desfeta la vanitat de sos intents amb la retirada afrontosa, procuren valer-se d'enganys, astúcies i fraus, pretenent aconseguir amb dolo, i cautela, lo que no han pogut amb l'espasa.

Per a antuviari els que governen, per a fer vacil·lar els ben intencionats, per a enganyar el poble i, últimament, per a sembrar zizanya, pertorbar els ànims, dividir les voluntats, despertar discòrdies i destruir Catalunya amb guerres civils, van distribuint uns papers volants que, sumàriament ofereixen perdó general a tots els Catalans, com si haguessin delinquit en usar del dret de la natural defensa; càstigs als soldats allotjats que feren els excessos en Esglésies i pobles de Catalunya, com si ara els vingués de nou, delictes tan manifestos com sacrílegos, i, finalment, treure l'exèrcit del Principat, amb tal que isquessen d'ell els Francesos, donant per ferma el Nunci de sa Santedat, per a major seguretat, com si restessin segurs sense els Francesos, i tinguessin els Catalans a son àrbitre una ferma que està en terra de l'enemic i subjecta a detenir-lo en una presó, com ho han executat. Amb estos i altres oferiments impossibles, extemporanis, i desproporcionats a l'estat present, pretenen enganyar a Catalunya. Però succeix lo que a l'altre Italià que, bevent-se un ou, al qual tenia a la gargamella, piulà el pollet, passà avant responent: *Tarde piasti*.

I per quant de les raons sofístiques i aparents amb què vesteixen l'engany i perdició de Catalunya dits papers volants, podrien resultar gravíssims danys i errors perniciosos al bé públic, és cosa molt justa respondre a tots els caps i desfer estos núvols que, amb títol de compassió, volen ofuscar el sol de la veritat, tacar la limpieza del zel i amor dels Catalans. (...)

(...) La veritat d'aquest paper és informar a tots els catalans, homes i dones, vells i minyons, de la veritat dels negocis, per a què puguem discernir la veritat dels enganys. I, no obstant que les cartes estiguin en llengua castellana, se deduiran en Català, traduint-les amb tota fidelitat, paraula per paraula, com ho coneixeran els que les oïren llegir en les juntes de Braços. I el mateix s'observarà citant qualsevol Autor. Advertint que de indústria se

usa d'humil i clar estil, perquè l'afectació i color retòric no llevi el crèdit, i juntament sia entès de tots universalment. (...)

El Rei Catòlic, en carta del 28 de febrer 1640, diu:

Que els soldats estiguin allotjats en Catalunya, amb tal forma que sia superior en cada lloc la gent de guerra a la de la terra, preferint la comoditat del soldat a quant se pugui considerar en contrari; i per quant de Barcelona neix el dany a les demás Universitats, allotgin en ella un gran colp d'infanteria i cavalleria.

Aquestes ordres serviren de carta de gràcies a Barcelona per haver enviat son Conseller en Cap, dos mesos havia, amb un bon *tercio* al camp de Salses. Aquest era l'alleujament que es donà a totes les Universitats pel treball continu de sis mesos de guerra viva.

De manera que, no solament volien que els soldats fossin tractats bé, sinó rebé, i amb superioritat de números, perquè els soldats obressin sense temor i a son àrbitre. Tan gran era l'accés amb què els Ministres superiors volien els allotjaments (al·legant que en les altres Províncies d'Europa així s'observava) que el Comte de Santa Coloma (no obstant viure tot rendit a qualsevol ordre) rescrigué al Comte Duc dient: *Que tots els que havia oït parlar de la forma dels allotjaments d'Itàlia i Flandes deien que era cosa excessiva lo que es feia a Catalunya.* (...)

(...) ¿No havien de cercar càstig a l'agravi que es feia a tantes hisendes i persones lliures, tractades pels soldats pitjor que esclaus? (...)

D'aquestes i altres moltes cartes es dedueix una probabilitat equivalent a l'evidència, que la intenció era subjectar Catalunya com a terra conquistada, llevant-li tots els Privilegis i Constitucions antigues. (...) Clarament se manifestava voler-la subjectar a les lleis de Castella, o a les que al Rei li haurien plagut. El posar en execució la màxima tan desitjada dels Castellans, *una llei i un Rei*, se manifesta clara amb la dita carta; perquè reprovar les constitucions i privilegis, tenint a Catalunya presidis i dos exèrcits, era lo mateix que intimar-li la subjecció de conquistats. (...)

A quina major desventura podia arribar Catalunya? Quin tresor perdia en perdre les constitucions i privilegis? A quina terrible esclavitud la reduïen governant-la pel govern de Castella? Qui sap dels treballs d'aquells Regnes, havent tingut la sort de néixer en terra lliure, abans voldria morir mil vegades, o menjar herbes a les muntanyes, que exposar sa pàtria i germans a estat tan miserable.

El qui vulgui saber l'estat d'aquells Regnes, ja a l'any 1626, que llegeixi a don Matheu Lizón, *Veinticuatro de Granada*, que plorant les opressions de tants de vectigals i dolent-se del govern, de Castella, està profetitzant les commocions presents d'Espanya. (...)

En executar-se lo de *una llei i un Rei a Catalunya*, havien de passar forçosament els Catalans per estes i majors tribulacions; perquè ben cert és que ací s'haurien d'executar amb major puntualitat i rigor que en Castella, ja per l'odi, ja ver la diferència de nació. (...)

Esta intenció tenia desvetllat al govern del Rei Catòlic, i se disposava a tota pressa l'execució, prenent per capa la diversió de França, començant des de la facció de Leucata. Declararen esta enigma als Catalans els Francesos, a Salses, quan amb veus altes cridaven: *Catalans, esta guerra no és per nosaltres, sinó per vosaltres; aparteu-vos i deixeu-nos els Castellans*. Que les nacions són com els que miren el joc de l'Axedrez, que veu millor el xaque el que mira que el que juga. Bé podia la guerra de Salses tenir totes dues intencions; però la més certa era la que subjectava a Catalunya, ja que tenien en ella els presidis, dos exèrcits, desarmada la terra, cansada de sis mesos de guerra, i pobra d'haver aqueix temps dotze mil infants i, finalment, empenyada a què el Francès tingués els Catalans per mal afectes i per enemics, per a excusar tot auxili. (...)

(...) No saberen enganyar Catalunya amb pietat fingida, però tant abundava en ses entranyes el rancor contra els Catalans, que a la primera ocasió no pogueren dissimular-lo ni contenir-lo: fou corretgir l'error de la millor cautela que podia usar l'engany i la traïció; perquè sempre els Castellans excedeixen els límits de la major crueltat.

No s'ha de provar aquesta veritat amb les evidències, que pot donar Catalunya en si mateixa, perquè no s'atribueixi a encariment o passió. Testimoni més desapassionat ha de donar per assentat que els mals de què s'ha recelat Catalunya de l'exèrcit no són indignes de crèdit, sinó dignes de tota prevenció.

El Bisbe de Chiapana, en la India, Fra Bartomeu de les Cases, natural de Castella, escandalitzat i pasmat de les exorbitants inhumanitats dels exèrcits Castellans de les Indies, prengué amb zel de Déu la ploma per a referir-les, al·legant per motius: *Treure l'infern de les Indies*; aquest nom dóna a l'exèrcit castellà, i també diu: *Per la compassió que tinc de ma pàtria, que és Castella, perquè Déu no la assoli i castigui, i pels greus pecats comesos contra sa fe, i honra de Déu i del pròxim*. Per mostrar la

poca raó que tingueren els castellans de maltractar els Indis, al principi fa una descripció del seu natural, dient: *Que són els Indis gent senzilla, sense dolo i engany, fidels a sos Senyors i als Cristians i entre totes les nacions els més pacients, pacífics i sossegats, enemics de rancors, odis i venjances, que hi hagi en el món. Tenen vivacitat d'enteniment, amb docilitat, i capacitat per a qualsevol ciència, aptíssims per a rebre la Fe de Cristo (...) en tant que he oït dir a molts Espanyols verdaderament que aquestes nacions eren les més benaventurades del món, sí haguessin tingut notícia del Déu verdader.*

Afirma i assegura aquest justíssim Prelat en moltes parts de son llibre que els Indis reberen als Castellans amb singulars carícies i amor, apareixent-los que era gent vinguda del cel, servint-los i regalant-los amb el major ciudado i llibertat que pogué ponderar-se. Vegi's ara com els tractaren, ponderi's bé el que els Castellans feren en unes nacions que no els podien haver ofès per la distància, sinó que estudiaven en obligar-los amb l'abundància, perquè s'inferesca amb gran fonament lo que deu témer Catalunya si podessin arribar a obrar a son arbitre.

Diu plorant el predit Bisbe: (...) *De la terra ferma han assolat més de deu Regnes, majors que tota Espanya, i més terra dues vegades hi ha de Sevilla a Jerusalem. I donarem per compte cert i vertader que, en l'espai de quaranta anys per les tiranies i obres infernals, moriren dels indis dotze milions de persones, entre homes, dones i minyons; i en veritat que crec, sense pensar enganyar-me, que fou més de quinze milions. Tot això són paraules textuais, i d'Autor tan qualificat que no pot ser calumniat de passió, per ser natural de Castella, i a la fi d'aquest capítol conclou dient *A estes nacions no han tingut més respecte, ni d'elles han fet més compte ni estimació (parlo en veritat, per lo que sé i he vist en tot lo temps predit) no dic com si fossin unes bèsties (que plagués a Déu, que com a bèsties els haguessin tractat i estimat), però com i menos que les escombraries de les places.**

(...) Hi ha major maldat? féu estes barbaritats Atila? Això no era en temps de Noè, sinó la Centúria passada. (...)

Finalment, eren tals les tiranies o inhumanitats que feien els Castellans, que els indis els anomenaven *los yarres*, que és lo mateix que dir els dimonis. De totes aquestes crueltats inaudites i no imaginades, està el dit llibre tan ple que causa horror, i voler referir-les totes seria traduir un llibre enter. (...)

Últimament, perquè a ningú apareguessin encariments estes i altres infinites crueltats i enormitats que conta l'Autor, conclou dient: *Protesto en Déu i en ma consciència que, segons crec i tinc per cert, són tantes les perdicions, danys, destruccions, despoblacions, morts, grans crueltats i aspectes lletgíssims d'elles: violències, injustícies, lladrocinis, i homicidis que en aquelles nacions i gents han fet, que en totes quantes coses he dit, i en tot quant he encarit, no he dit en quantitat ni en qualitat de les deu mil parts (del que s'ha fet) la una.*

Totes aquestes inhumanitats conta dels Castellans un testimoni per tantes circumstàncies qualificat, com són ser Cristià, religiós, Bisbe, testimoni de vista i de nació Castellà. Les dites relacions foren impreses en *Sevilla, l'any 1552, en casa de Sebastià Truxillo*. i les dedicà l'Autor *al Sereníssim Príncep d'Espanya Don Felip Segon*, i foren molt ben rebudes i advertides dels Reis, perquè foren perpetrades dites maldats per malícia dels soldats i cabos Castellans, sense ciència ni consentiment de les Magestats Catòliques, antes procuraren amb ordres continues remediare coses, no sols indignes d'homes, però encara de les feres més sanguinolentes i salvatges. La major esmena que hi hagué (després de tantes llàstimes) fou que prengueren els Indis a mil·lenaris i, embarcant-los o portant-los a manades en cadena, els anaven venent per esclaus en altres Regnes, amb què feren els cabos Castellans grosses hisendes.

Facem ara l'argument a *minori ad maius*: si els exèrcits Castellans, per sola cobdícia, contra totes les ordres dels Reis, obraven tals i tantes iniquitats que no es poden trobar paraules que puguin exactament declarar la malícia de tals inhumanitats, ¿què farien a Catalunya, on vénen, no sols per la plata i or de les Esglésies i Provincials, sinó a desfogar l'odi que tenen natural a la nació Catalana? (...)

Carlo Magno, Ludovico Pio i Carlo Calvo, Emperadors d'Alemanya i Reis de França, eren Senyors de Catalunya i la governaren amb la suavitat i grandesa que contenen les històries. I ja el segon, que fou Ludovico, de sa llibertat féu Comte de Barcelona a Vuifre Primer Català, Senyor de Castell d'Arrià al Conflent. I són fill Carlo Calvo absolgué del feu a Vuifre Segon, dit el Pelós, constituint a Catalunya terra lliure i franca. Perquè encara que era franca i lliure per lleis i privilegis, però podien haver-la deixada amb el feu, i per consegüent sense el domini suprem de què frueix en no reconèixer superior, encara que sia l'Emperador. Per quant Carlo Calvo, que era Emperador, ho volgué així. (...) De manera que quan Catalunya se separà de la Monarquia de França no fou per queixes de govern, injustícies dels Reis, contrafaccions, ni rompiments de Privilegis, sinó merament per no poder acudir Carlo Calvo a defensar Catalunya per estar ocupat amb les

guerres dels Normands. I amb condició que Vuirfre el Pilós amb sos Catalans expel·lís los Moros, absolgué dit feu, i restà per aquest camí Catalunya terra de suprema prerrogativa. En esta forma i per estes raons, restà el Comtat separat vuit-cents anys de la Corona de França. Dels Reis de Castella s'ha separat Catalunya per injúries, injustícies, rompiments de lleis i privilegis, etc. (...)

El tracte dels francesos amb els catalans és humil, cortès; sens arrogància ni ruido, procuren endevinar amb què tindran contents els Catalans, contrari dels castellans, que tot era supèrbia, arrogància i astúcia amb què podien donar pesadumbre al Principat, intentant eternament contrafaccions i plets, amb què han assotat la Diputació; luego, millor s'han d'avenir els catalans amb els Francesos que amb els Castellans. I, si no, vege l'Autor que no obstant que Catalunya és mare d'estrangers, amb tots els que més es repartien i casen en Catalunya són Francesos, i no pot ser altra causa, fins perquè són nacions entre si avingudes, perquè ninguna terra sofre mals estrangers, ni ningun estranger gusta de viure on és mal rebut. No hi ha ciutat, vila o poble en Catalunya on no hi hage hagut per centenars d'anys molts Francesos casats, i fadrins, i nunca havem vist en Catalunya bàndols entre Catalans i Francesos, com entre Catalans i Castellans: senyal és que ni els Francesos ofenen als Catalans, ni estos d'ells s'han donat per ofesos. La primera vegada que Catalunya ha començat a abundar de Castellans, per no poder-los sofrir ha estat necessari valer-se de les armes per a expel·lir-los, després d'una llarga paciència. El mateix hagueren de fer en Flandes, per insuportables, en temps de don Joan d'Àustria, i en Itàlia no els volien per insofribles. (...)

De tot el que s'ha dit fins ací inferiran tots els catalans, i el més desapassionat, que dits papers són sediciosos, plens de mil enganys, i que tots tiren i s'encaminen a la destrucció de Catalunya i a despertar parcialitats i guerres civils; perquè, trobant l'enemic el Principat amb desunions, pugui millor fer son joc. Els lleons dels Castellans han estirat son esforç, tot el que han pogut, contra Catalunya, i veient que no basta per a rendir-la, intenten i intentaran totes les cauteles i enganys imaginables, dividint les voluntats, ja procurant discòrdies entre Francesos i Catalans, ja mostrant compassió, ja confessant haver errat i ja, últimament, oferint monts i valls i quant puguin demanar els Catalans; perquè totes estes diligències tenen respecte la consecució de l'intent dels Castellans. I així no han de deixar pedra que no moguin, medi que no procurin, diligència que no intentin, traça que no facin, cautela que no apliquin i enganys que no executin. (...) Són com les serpents Amphisibenes, que tenen dos caps, un en son lloc, altre a la cua; perquè porten dues intencions: una de fingir al principi, altra d'enganyar en la fi. Són com la serpent Cerastes, que té

banyes de moltó i, amagant-se, sols estes mostra, perquè fiat el caminant, pensant que és moltó mansuet, reste devorat. Són com l'Aranya que va ordint subtils teles, que a penes se veuen, per a collir mosques. Són com sirenes que canten dolçament per enganyar els mariners. Són com la Hiena, que es un animal que sap fingir la veu humana, per a beure després la sang dels homes. No són altra cosa els Castellans en aquesta ocasió, publicant papers dolços, amorosos i plens d'ofèriments a Catalunya. (...) No és la nació Catalana ventolera i subjecta a mudances, ans ferma i constant en lo que emprèn; i són estos papers volants nous agravis a Catalunya, pensant que puguin fer-la vacil·lar en lo que amb tant madur acord i després de tant de temps d'espera ha disposat. Ha sofert vint anys, ha callat vint anys, ha suplicat vint anys, sens trobar remei i satisfacció a les opressions i rompiments de privilegis i constitucions. No restava altre medi per a l'alívio que el de les armes; ha llançat mà d'elles; sens un arrimo gran era dificultós conservar-les poderoses, i així poc a poc se posa baix l'ombra segura del Rei Cristianíssim, fins elegir-lo Comte de Barcelona, com feren en altra opressió els Catalans de les Cesàrees Magestats de Carlo Magno, Ludovico Pio i Carlo Calvo. Aleshores estaven opresos els Catalans dels Moros, ara dels Castellans, i, encara que estos són de religió bona per ser Catòlics, són de costums pitjors, per haver fet en Catalunya més crueltats que los mateixos Moros. (...) Ara, oh Catalans, comença el nou estat i la nova restauració de Catalunya; causa justíssima és, declarada pels Magistrats, qualificada per tantes juntes de Teòlegs sapientíssims i Cristianíssims, aprovada per tal de les nacions, que voten sens passió. Ara s'han de guanyar o perdre les llibertats dels privilegis de Catalunya, ja estaven quasi perduts i amb el nostre valor se comencen a guanyar; no s'ha de donar oïdes a cosa en contrari, sinó *manus ad arma*. Ara és l'ocasió en què dels Catalans, uns han d'augmentar amb les armes les glòries de sos antepassats, i altres començar-les per a sos fills; i uns i altres fer-se gloriosos per als esdevenidors, els quals tindran per més famosos els que més hauran patit per sa pàtria; per més nobles els que més hauran servit a la restauració de sos germans; per barons de més gloriosa memòria els que, a costa de ses comoditats i hisendes, hauran més campejat en la campanya. La hisenda que s'adquireix o es posseeix s'acaba, però el patrimoni de l'honra adquirít per la defensa de la pàtria nunca té fi ni s'acaba. Al pagès que es prudent no li dolen els grans que llança en la terra, perquè sap que els cobrarà multiplicats. El mercader que vol fer sa casa arrisca part de sa hisenda, encomanant-la a la inestabilitat del mar, perquè si succeeix mal un viatge, en molts altres se fa ric; i un i altre té tendència, no a lo present que té, sinó a lo que ha de succeir. De la mateixa manera en aquest cas, no s'ha de tenir compte als gastos que se fan, sinó al fruit que han de donar a Catalunya, a la llibertat i al bon estat que ha de restar per als fills, néts i demés generacions, els quals es podrien queixar amargament de què, havent els

presentes heretat de sos passats una Catalunya lliure, senyora i privilegiada, els deixen a ells una Catalunya esclava, petxada i amb estat infame. Ningun Català que sia d'honor ha de voler per la comoditat excluir-se d'aquesta ocasió, peleant, perseguint i ofenent als enemics, fins haver alcançada d'ells la deguda recompensa; ans s'ha de tenir qualsevol Català per agraviat, si el volguessin eximir de l'ocasió honrosa que es comú i general a Catalunya.

(Secrets públics PEDRA DE TOCH de les intencions del enemich, y llum de la veritat. Que manifeste los enganys, y cauteles de uns papers volants que va distribuint lo enemich per lo Principat de Cathalunya. Per manament, y ordre dels molt il·lustres Senyors Deputats, y Ohidors.- 40 pàg. sense numerar, més 8 pàg. amb altres documents.- D'aquest opuscle, redactat per Gaspar Sala, a més de l'edició catalana, se'n conserven edicions en castellà [Barcelona] i en portuguès [Lisboa].)

1642

*Els francesos s'endinsen per l'Aragó. Els abusos dels soldats francesos cada dia predisposen més els catalans en contra d'ells.- 24 de gener, edicte de Felip III (IV), redactat en català, en virtut del qual es compromet a respectar íntegrament les Constitucions de Catalunya, a concedir una amnistia general, etc.- Mor el cardenal Richelieu.

1643

*17 de maig del 1643: el rei destitueix el comte-duc d'Olivares.- Desembre: l'exèrcit espanyol ocupa Montsó.

1644

*Juliol: l'exèrcit espanyol entra a Lleida, on Felip III (IV) presta jurament solemne de respectar les Constitucions de Catalunya.

PERE MOLINER:

Viéndose [Catalunya] en tan calamitoso estado, vexada del rigor intolerable del francés, enemigo reconciliado, maltratada de irreparables daños, robadas de su país las haciendas, violada la honestidad, negados los comercios, impedida la labranza, empobrecidos los oficios, usurpados los granjeos de los mercaderes, menoscabada la religión, infecta la provincia de hereges, despoblados y derruidos muchos lugares y edificios de ciudades, asolados monasterios, profanados templos, quebrantadas las recién juradas Constituciones, embargada la administración de justicia, constando que el francés la ha de tiranizar, y no pudiéndose conservar en ella, la dejará en su desamparo, y que solamente pretende alzarse con Rosellón y Cerdaña.

(Lágrimas del Geremías catalán, ilergete pastor, Tarragona 1644, pàg. 82 - Citat per Josep Sanabre en Resistència del Rosselló a incorporar-se a França, Ed. Barcino, col. Tramuntana, Barcelona 1970, pàg. 45.)

1645

*A Barcelona, es descobreix un complot contra França. El virrei ordena una repressió que costa la vida a alguns alts funcionaris de la Generalitat. Altres personalitats són empresonades. El president de la Generalitat és deportat al Rosselló, al castell de Salses.

1646

*A Münster, s'inicien converses preliminars de pau. Corren rumors insistents sobre la intenció de França de lliurar el Principat a Felip IV i d'incorporar, per sempre, el Rosselló a la Corona francesa. El poble català manifesta la seva indignació. La Generalitat i el Consell de Cent protesten davant els representants del rei de França.

1647

*Sicília i Nàpols es revolten contra Felip IV. Per l'agost, es descobreix un complot per a proclamar la independència d'Aragó; el duc d'Híjar n'havia de ser rei.

1648

*Tractat de Münster. Espanya reconeix la independència del Paísos Baixos. En canvi d'això Holanda trenca la seva aliança amb França.-Tractat de Westfàlia.

1649

*A la tardor, ofensiva de l'exèrcit espanyol contra Catalunya central. Les comarques de l'Ebre s'aixequen contra els francesos.- Pesta al Principat.

1650

*Any d'eixut. Penúria. S'accentua la pesta, que es perllongarà fins a l'any 1654 causant veritables estralls.

1651

*L'exèrcit espanyol s'atansa a Barcelona. Hi posa setge per l'agost.

AVISOS VINGUTS DE CASTELLA, PER A CATALUNYA:

Alerta assegurats, que la fe és solapada. Alerta confiats, que qui no confia no és enganyat. Alerta descuidats, que aquest any se juga la fortuna de tots, i aquest any de vostres obres depèn ja lo gosar Catalunya i deixar a vostres fills, per a sempre, aquella llibertat que vostres passats han conservat centenars d'anys, i han deixat a vosaltres amb l'obligació de conservar-la a vostres fills, sots pena de una perpètua esclavitud.

Sapiau doncs que havent temptat Espanya moltes vegades que vostre Rei li restituís Catalunya, per via de paus, no perquè esperés que els tutors Reals

haguessin d'alienar de la Corona una pedra tan preciosa que té obertes les entranyes d'Espanya, diverteix les forces de Flandes, i Itàlia, i morint el Rei Catòlic sens successió masculina pot ser causa de la total perdició de la Monarquia, sinó per a persuadir als catalans que estan impossibles les pau, sens dita restitució o conquesta, y en conseqüència que los treballs de Catalunya serien perpetus, perquè el present interès vos fes oblidar de l'esdevenidor i més principal, i així fent-se-us odiosa la guerra, com si no hi hagués major mal, vos refredéssiu de la defensa, com si defensàsseu més la causa de França que la vostra, o perquè adquirint-ho França estimés més vil restituir-la, amb recompenses, que perdre-la. O perquè, torbada l'harmonia de la França i Catalunya, se li facilités el desposseir aquella del Principat, i a vosaltres de la llibertat. (...)

Assentada esta resolució que el contagi de Barcelona ha afavorit molt, envien per General a Don Joan d'Àustria, perquè el nom i la persona i lo que ha obrat a Nàpols vos atordesca i desmaie i més fàcilment caigau en fiar-vos de sa paraula. I que no us sorprendran de mi estos advertiments en la més apretada necessitat, si no voleu arribar a ser la nació més infame, més desdixada i esclava de tot el món. (...)

Segonament considerau que el principi de vostres guerres és per no haver volgut sofrir la proposició d'un Rei, una llei i una moneda; i vejau, si per alcançar-ho se són arriscats a perdre sa Monarquia, quan ho hagin aconseguit si us sofriran vostres Constitucions i Privilegis i si es posaran en estat que jamás puga succeir el que ha passat. (...)

Homes generalment, i minyons. *Cadells* i *nyerros*, revoltosos i pacífics, els que sou i sereu per a portar armes, no penseu, si Barcelona és conquistada, gosar més de vostra llibertat, heretats ni hisendes, perquè, lligats com haveu vist passar els castellans, sereu amb prou més rigor portats a conquistar nacions estranyes, i vostres hisendes donades a pobladors nous, sens que us valguen les muntanyes i roques, que allà, entre vosaltres mateixos, trobarà l'astúcia castellana comissaris per a dividir-vos i dominar-vos absolutament després a tots. (...)

Incrèduls si dubteu en estes senzilles veritats, mireu, ja avui Aragó i València i vereu que no se'ls demanen soldats, sinó que el Rei els assenyalava de les cases com vol, i vegeu si els Catalans poden esperar millors o pitjors, tractes.

Soldats catalans, els que serviu a vostra pàtria, no confieu que Castella ne fes mai estimació per sa conveniència, perquè la major que ella judica és assentar una universal tirania a Espanya, amb l'horror dels càstigs, esperant

que assentada esta pedra tots els vassalls li seran soldats quan voldrà. Recordeu-vos d'aquells soldats sicilians que s'amotinaren per falta de paga, dels quals no obstant se jurà en públic el perdó, i sobre l'Hòstia Consagrada: ne degollaren després mes de tres-cents, i vejau si tindran per menor crim el vostre que el d'aquella necessitat.

Finalment, Catalans, si desitgeu estar en vostres cases i gosar d'elles i de llibertat i privilegis perpètuament, resoleu-vos d'acudir tots al socorro de Barcelona; qui no podrà amb un arcabús, amb un pedrenyal, amb les dents, i estimeu més eventurar la vida honradament que aguardar la deshonra i esclavitud perpètua; i assegureu-vos de dues coses: l'una, que perduda Barcelona sou tots perduts, i salvada aquella sou tots salvats; i l'altre, que si tota la Província acut a Barcelona, l'enemic no la sitiàrà, o si la sítia llevarà lo siti, perquè son exèrcit és poc i en ell consisteix la defensa de les places i els socorros que blasonen, aguarden, no seran els que pensen perquè els savis d'Aragó i València no desitgen la vostra conquesta, coneixent que després d'ella ells restaran, sinó tan odiats, tan esclaus com vosaltres; i així ànimo invencibles Catalans, que si feu lo que deveu i us convé no hi haurà prou plomes per a alabar-vos, com al contrari prou llàgrimes per a plorar-vos i penedir-vos de no haver-me cregut, per més raons i avisos, sense haver-me conegut per ma firma, puix no us importa.

(Biblioteca Arús, Barcelona. Man. Sig. 17. B. 1. 1.)

1652

*13 d'octubre del 1652: Barcelona, assetjada per l'exèrcit de Don Joan d'Àustria, capitula.- Alçament general de Catalunya contra els francesos.

1653

*Felip III (IV), una vegada més, assegura que respectarà les Constitucions de Catalunya.- Els *tercios*, una vegada més, cometen robatoris, violacions i abusos de tota mena; per aquest motiu, els catalans altra vegada reaccionen violentament contra l'exèrcit espanyol.- Pel maig, els habitants de Ripoll s'alcen en armes contra els *tercios*. La revolta s'estén a les contrades de Collsacabra, Olot i Sant Joan de les Abadesses. El Consell d'Aragó informa el rei que una part dels catalans «han tomado las armas contra las banderas de Vuestra Magestad, habiendo degollado parte de algunos regimientos de soldados suizos, y han muerto en Olot a uno de los jueces de la Audiencia y cometido otros muchos insultos y delitos, corriendo aceleradamente por los mismos pasos por donde comenzaron las primeras desdichas. Don Juan de Austria se halla con aflicción, y es de recelar que, hallándose sin dinero y gente bastante, se aumente el número de los alterados, que reconociéndose superiores y con poder, prorrumpen en un abierto levantamiento contra las armas de Vuestra Magestad y en favor de Francia, y, dándose las manos con ellas, se pierda un punto que ha costado tantos años ganar.» (Consejo de Aragón, llig. 249, doc. 74. Transcrit per Josep Sanabre, op. cit., pàg. 71.)- A primers de juliol, l'exèrcit francès, que s'havia replegat al Rosselló, travessa altra vegada el Pirineu; s'apodera de l'Empordà, posa setge a Girona i arriba gairebé a Barcelona.

MEMORIAL ENVIAT PELS CANONGES DE LA SEU D'URGELL A MAZARINI:

Eminentísimo Sr.: Grande ocasión tendría V. E. de lamentarse de nosotros sino le diésemos aviso de los grandes desórdenes que hacen las tropas de V.M. en estas fronteras, y particularmente el Sr. de Baltazar, teniente general de S. M., contra de todos los fieles naturales, por obligarles a pagar intolerables contribuciones, poniéndoles en las más oscuras prisiones, y con ellos a muchos eclesiásticos, tratando a los unos y a los otros como si fueren irracionales, obligando a muchos curados de este obispado, por no verse tan maltratados, a dejar sus rectorías, y con los naturales huir por los montes, como lo hicieron en el tiempo que los moros ocupaban Cataluña. (...) No nos pesa que no se tenga consideración a los servicios que este Cabildo ha hecho y hace a S. M. con llevas de soldados, habiendo gastado pasados de cincuenta mil escudos, que lo hacemos de buena gana por servir a S.M., pero nos hiere el corazón el ver ultrajado el estado eclesiástico, y el ver que, habiendo el vicario general suplicado al señor Baltazar que le entregase los sacerdotes que tenía presos, que si habían cometido delitos, los castigarían a gusto de S. E., y con esto no se haría contra la inmunidad eclesiástica ni Constituciones de Cataluña jurados por S. M., ni causaría escándalo a los seculares; (...) Del Cabildo de la Seu de Urgel, y abril 11 de 1659. Los canónigos y Cabildo de Urgel.

(Correspondance politique. Espagne, vol. 34 fol. 77. Transcrit per Josep Sanabre, op. cit., pàg. 82.)

1658

*El bisbe d'Orange fa arrasar les muralles i el castell de Puigcerdà.

MEMORIAL DELS HABITANTS DE LA CERDANYA, ENVIAT A MAZARINI:

Emm. S.: Los habitantes de Bellver i gran part de Cerdanya, postrats als peus de V. E., amb tota humilitat i vives llàgrimes presenten lo miserable estat que se troben des que M. Salagunot, comandant de Bellver, governador, matant, destruint, deshonerant i cremant les persones, honors i hisendes de tals, amb tal excés i lamentable forma, que, essent antes una vila gran i terra populosa, avui a penes l'habiten vint-i-cinc cases, a últim fi miserables, i destruït del tot; lo que causa tanta desdita i esterilitat, perquè amb tants estupro, forçar, donar, pendre i saquejar les hisendes, ha obligat als més a passar-se'n al país enemic per salvar-se, on, plorant sa desgràcia i miserable estat, acaben per passar la vida servint a l'enemic (...) I si es queixen los posen en presons apretades, fent morir molts, tirantitzant lo país

i no deixant, viure ni cultivar, i a penes deixant-los disfrutar del fruit de sos treballs i suors, tractant-los com esclaus, apoderant-se del govern polític i dels emoluments i honors de les places, posant los síndics i cònsols a son gust, fent derrocar la casa consular dels ajuntaments, volent que sols se faci lo que ell vol, amb molts colps i injúries, prenent les mullers i filles lo accontenten, tolerant que la guarnició derroqui les cases per cremar fusta, tenint los boscos i muntanyes a prop. (...)

(Id., vol. 37, f. 150, transcrit. per Josep Sanabre, op. cit., pàg. 86-87.)

1659

*7 de novembre del 1659: se signa la pau entre França i Espanya: Tractat dels Pirineus. Catalunya perd el Rosselló i part de la Cerdanya. Els francesos abandonen el país.

1665

*17 de novembre del 1665, mor Felip IV (III de Catalunya). El succeeix Carles II.

1667

*Juny, nova guerra amb França. L'exèrcit espanyol ataca el Pirineu i troba l'ajuda de partides de paisans rossellonesos armats.

1668

*La Cort de Madrid reconeix oficialment la separació de Portugal.- Pau d'Aquisgrà.

1673

*Altra vegada guerra amb França. A primers de novembre, un exèrcit francès entra a l'Empordà. Destacaments civils de catalans armats, comandats pel virrei, el derroten després de lluites violentes.

1674

*Continua la lluita amb França. Pel maig, l'exèrcit espanyol, amb el qual col·laboren activament els miquelets catalans, entra al Rosselló amb èxit.

1675

*Contraatac francès. Girona és assetjada.

1678

*Espanya s'adhereix al Tractat de Nimega.

1679

*Pau amb França.

1681

*Apareix el *Político Discurso* de Feliu de la Peña, clar indicatiu de la voluntat de redreçament econòmic de la burgesia catalana.

1683

*Apareix el *Fènix de Catalunya*, de Martí Piles (amb la col·laboració de Feliu de la Peña).

1684

*Nova guerra amb França. Pel maig, els francesos entren al Principat. Són derrotats a Girona.- 2 de novembre: treva entre Espanya i França. L'actitud dels terços castellans provoca, una vegada més, la reacció irada dels camperols catalans.

1687

*Plaga de la llagosta. Fam. La Generalitat no pren mesures eficaces; alguns diputats procuren trobar solucions d'una manera oficiosa. Es produeixen conflictes amb el braç, militar, que defensa certs abusos de la noblesa. Molts pobles del Principat es posen d'acord per tal de no pagar contribucions destinades als soldats espanyols. Un destacament de l'exèrcit espanyol ocupa Centelles, però tot seguit n'és expulsat.- Després de moltes discussions, Mataró s'avé a pagar l'impost destinat a l'exèrcit espanyol.

1688

*Amb motiu de les esmentades contribucions, Vilamajor (Vallès) es revolta contra els soldats. Els pobles de la comarca es mobilitzen i marxen sobre Mataró, que s'havia avingut a pagar. Els revoltats s'enduen presos els mataronins que consideren culpables de l'acord de pagament; després, marxen sobre Barcelona: n'hi arriben uns 35.000. És tramés a les autoritats barcelonines, per mediació dels ostatics que s'havien endut de Mataró, un memoràndum. Es discuteix. Les negociacions s'allarguen. Els revoltats assoleixen que tres diputats que havien estat separats arbitràriament de llurs càrrecs ocupin de nou els seus llocs. Finalment, s'estableix que el pagament de la contribució serà voluntari; com a conseqüència, ni de Barcelona ni de la resta del Principat gairebé ningú no paga res. S'ha iniciat l'aixecament dels *barretines*.

1689

*24 de novembre 1689: tocant a l'afer de les contribucions, el rei s'ha negat a ratificar els Pactes signats entre les autoritats de Barcelona i els revoltats. Com a conseqüència, en molts indrets de Catalunya el poble s'amotina, altra vegada, al crit de «Morin els traïdors!», «Mori el mal govern!». Per la rodalia de Barcelona, entre el Besòs i el Llobregat, els camperols desarmen els soldats, sense, però, fer-los cap mal i, un cop desarmats, els deixen lliures. En canvi, fereixen i fan presoner el comissari general, Joan Colom. Arriben reforços de l'exèrcit, contra el qual combaten els paisans fins al dia 29. L'exèrcit saqueja Sant Feliu i intenta de prendre Sant Boi, però no hi reeix.

1691

*La guerra amb França ja és endèmica. El 10 de juliol, Barcelona és bombardejada pels francesos.

1694

*Pel juny, els francesos conquereixen Palamós i Girona; pel juliol, Hostalric.- Els afrancesats van guanyant partidaris a la Cort de Madrid.

1695

*Els miquelets catalans ataquen amb èxit els francesos; recuperen algunes poblacions, però l'exèrcit espanyol es nega a subministrar-los l'artilleria que demanen i els posa tota mena de traves. El virrei, marquès de Gastañaga, prohibeix als catalans d'atacar els francesos i obstaculitza, per diferents mitjans, la defensa del país.

1697

*Pel juny, els francesos assetgen Barcelona. El virrei no deixa armar els barcelonins.- El 9 d'agost Barcelona s'ha de rendir.

1698

*Pau de Ryswick.- Armistici amb França.- A la Cort de Madrid, s'afiança el domini dels afrancesats. Catalunya rebutja el castellà afrancesat, comte de Cornaza, que hom li vol imposar com a virrei; al mateix temps, els catalans exigeixen i obtenen que el nomenament recaigui en un austríac, el príncep de Darmstadt.

LUZ DE LA VERDAD:

(...) iban camino por Cataluña unos soldados de acaballo Españoles, cada qual de su nación, es a saber: Julián Pérez, Castellano, hijo de Madrid; Antonio Nuños, Andaluz; Diego Carranza, Aragonés; Francisco Vives, Valenciano; y Juan Roca, Catalán. Eran ellos cavalleros, gente noble y entendida, y según el caso muy versados en historia; llevóles la ocasión a tratar de semejante materia; empezaron por la fortuna de España, (...) hasta llegar a las desdichas empezadas a instigación del Privado de Felipe Quarto en el año 37, en las jornadas de Leocata y Salsas, haciendo memoria del sinnúmero de gentes que en aquellas funciones, sin provecho alguno, perecieron allí de Castilla como de Cataluña; y en esto cupo el tratar si tuvo razón o no el Privado: de como el empeño se hizo con resolución de quitar a los Catalanos los privilegios; con que defendióse *Roca* en orden a su Patria, llegó uno de ellos a decirle: «puedes negar que cuantos sois vosotros los Catalanos no seáis unos traidores a Dios y al Rey, y unos rebeldes Barretines» -de que hicieron risa los demás aprobando el dicho-, (...) *Roca*

enojado, apartóse de los demás, y les dijo: «Cavalleros, lo que decís no es agravio mío, sino de toda mi Nación; a Dios y al Rey debo la vida, y a mi Patria en cuanto a defender su honor; y así pues me habéis ofrecido ocasión, es fuerza que, uno a uno, salgáis a reñir conmigo». Respondiéronle: «Hombre, para que tanto enojo; repórtate, y pongámoslo en razón (...) pues te precias de hombre cuerdo y entendido, ponlo en razón y defiende tu Nación, que de gana te oiremos». Reportóse un tanto *Roca* y les dijo: «Advertid que no sólo he de disculpar mi nación, sino que he de culpar las vuestras, mostrándoos quien es por su Nación cada uno de vosotros, según sentir de los más verídicos historiadores de España. (...) No os admiréis que lo haya tomado tan fuertemente, porque es la defensión tan natural, y más en orden a la patria, que, habiendo vedado Dios la venganza, no privó la defensa (...) y así primero disculparé mi Nación y después daré en cara a vosotros con lo mesmo que vosotros a mí, para que veáis que ni yo por Catalán soy tan malo como me hacéis, ni vosotros tan buenos como pintáis. (...) De dos maneras puede uno poseer el Reino, o absolutamente o condicionalmente. (...) Condicionalmente cuando los que lo poseen lo eligen con algunas condiciones de que les ha de guardar sus f ueros: que entonces es contrato y está obligado a ello, y no puede hacer ni deshacer sin su consentimiento, y en caso que lo haga pierde el derecho al Reino, y, en tal caso, el tomar las armas contra él, si no quiere ajustarse a lo pactado, no es en cuanto Rey. (...) De los moros acá, de tres movimientos que han hecho los catalanes. (...) El segundo caso o hecho de que nos podéis acriminar es lo de Felipe IV, que Dios goce, en el año de cuarenta, que fue el escándalo de todas las naciones de España, y la oposición que todos nos tienen, y más los Castellanos, cuando todos por nós devíades estimar, por haber hecho a costa nuestra vuestro negocio, y más los de la Corona, y como ciegos no lo saben hacer. Para la disculpa de este hecho es saber que Cataluña es pactada, porque en sus principios fue electiva, y que lo fuese no hay duda. (...)

(...) Jamás los Castellanos pusieron los pies fuera de España hasta ser unidos con Aragón.- *Pérez*: «Vaya, vaya, también hay para mí».- *Roca*: «Es así; si no, digas lo que habían hecho aún los Castellanos fuera de España. No sé cosa; pero los Catalanes, por sí solos, ya habían conquistado la Grecia y otras muchas Provincias del Imperio». *Carranza*: «¿Que no había Aragoneses?» *Roca*: «Alguno entremezclado, más no por Cabo, ni que hiciese nombre, ni número, de donde vienen a nuestro Rey los títulos de Duque de Atenas y Neopatria, y en consecuencia a los Catalanes se deben los demás títulos dichos de Valencia, Murcia, Iviza, Mallorca, Menorca, Cerdeña, Córcega, Nápoles y Sicilia. Mas debiera advertir el Privado que pudiera haber dicho a Don Fernando el Católico, el cual no tuvo más que una hija, que casó con Felipe Primero, Conde de Flandes, lo que en caso

semejante dijo el Duque de Guiana, casado con la Princesa de Aragón, que en Cataluña no heredaban mujeres, y así no entrara a poseerla y, en consecuencia, ni lo demás de la Corona, como no entró el otro, mas no quiso por lo mucho que amaba a Don Fernando. También podía reparar que por muerte de Don Martín, que no dejó sucesión, quedaron estos Reinos tan libres que hicieron Rey a quien les pareció, y podían haberlo hecho electivo, como Polonia, o República, como Venecia, y no lo hicieron sino que los dieron a un Infante de Castilla, que por esto se llaman Reinos presentados.

Mas habrá de estimar el Privado el haber permitido Cataluña que don Fernando pusiera la Corte en Castilla, que, a ley de buena razón, cuando se juntan dos casas de igual calidad la mujer ha de venir a la del marido, y no al contrario. Juntóse pues Cataluña con Aragón con igual calidad y con mayor hacienda; juntóse Aragón con Castilla con igual calidad y mayor hacienda, luego a Cataluña se debía la Corte; calla y pasa por todo supuesto, calla, que no había de apurarla tanto el Privado, pues debiéndosele el ser cabeza, la pusieron entre pies; y así dijo un Caballero preguntado, qué le parecía del Rey Don Fernando? Respondió: gran Príncipe en todas maneras, mas para nosotros ha sido el más mal Rey de cuantos habemos tenido, pues debiéndonos el ser cabeza, nos ha hecho pies.

Más debiera notar que, en fuerza de lo pactado, en habiendo hijo segundo, había de ser Rey de la Corona, y habiéndosele avisado no lo ha permitido; y a todo calla Cataluña. Mas otro debiera reparar el Privado, y es que en caso de división a Cataluña han de recaer todos los Reinos dichos; que cuando se juntan por casamiento dos casas (si no es que haya algún particular concierto) en caso que falte la sucesión, a la del marido ha de recaer todo lo que se adquirió: como se había siempre juntado Cataluña por varón, y después acá se hayan adquirido todos esos Reinos dichos pertenecientes a la Corona, a Cataluña habían de recaer; y teniendo Cataluña tantas y tan raras cualidades por ser estimada, no la había de apremiar así.

Todo lo dicho debiera apreciar el Privado, mas no lo hizo, sino que, llevando adelante su antojo, comenzó a quitar privilegios, (...) gemía, suspiraba y lloraba Cataluña a vista de tantos desafueros; pedía oídos, rogaba y suplicaba, pero en nada se los daban., cuando al hombre más facineroso no se pueden negar, para sola Cataluña no los había. (...)

(...) Votóse como el Privado quería, de hacer guerra a los Catalanes; comienzan a formar ejército; sábelo Cataluña, trata de defenderse: mira que

resistir a dos conjuntamente tan poderosos como son Francia y España, no es posible, mayormente en el estado que Cataluña se hallaba, sin Cabeza y sin prevención alguna; y por entonces ir a otro tercero por el amparo no era posible, que no lo había, ¿pues qué remedio? Prueba si Francia le dará oídos, ya que en España no los halla. Responden que como Señor sí, como auxiliar no; que en tal caso ya lo podían hacer, porque España, por sus injustos procedimientos, ya había perdido el derecho, pues no estaba a lo prometido. Dice el refrán que el que se ahoga se agarra a una barra encendida, aunque se abra las manos, solamente escape con la vida. (...)

(...) *Vives*: «¿por qué se daban a Francia?». *Roca*: «Pues, ¿qué habían de hacer, dejarse sujetar? Esto no lo permitirán jamás los Catalanes, ni dejarán perder la libertad que tanto costó a sus mayores. (...)

Lo tercero de que nos acrimináis es el suceso de los Barratinas; es la llaga que más os duele, como más reciente, y que os ha quitado más lucro. Tomaron las armas los Catalanes, es verdad, y los motines siempre son mal vistos y jamás se deben alabar; pero puédesse excusar, porque a las veces lo hacen más forzados de la necesidad, que movidos de la livianidad: (...) porque sólo se movieron para sacudir de sí el yugo tan pesado, injusto e intolerable de las contribuciones; y vosotros mismos sabéis que cuando os topaban que huíades, no os hacían nada, antes bien os dejaban el paso franco, y aun, os daban de comer y beber, diciendo no era el enojo con el Rey, ni sus Soldados, sino contra malos ministros; como se ve claro que el primer movimiento fue todo de Dios, y así lo tuvieron generalmente todos; y en consecuencia las armas no fueron directas contra el Rey». *Pérez*: «¿Y las otras dos veces que se alborotaron, para qué? ¿Qué excusa hay? *Roca*: «Yo te lo diré; es verdad que mataron a muchos, pero lo hicieron para defender sus vidas y les cumplieran lo que les habían prometido y debían guardar; pero cuando vieron que así el Virrey, como los jueces, no tiraban a otro que a coger con trampas a los mas principales y a los demás, después, en lugar de obtenerles la palabra les habían dado del perdón, se vieron precisados tanto que les obligaron a pasarse contra su voluntad.

Que aquel movimiento fuese de Dios, a más de la voz común que así lo decía, lo abonan el orden, modo y concierto con que se hizo: El modo, que cada uno se movía por su querer; el orden, que no se hizo mal a nadie; el concierto, que siendo los catalanes de suyo gente poco unida aun en aquello que mucho les importa, de tal modo se unieron que causó admiración. El fin y razones porque se hizo también lo abona, que fue, como ya sabeis, para quitar tan injustas e intolerables contribuciones. Injustas, porque pagaban lo que no debían; injustas, por el modo con que las hacían pagar, que era más de esclavos que de vasallos, maltratando a la gente con obras y

palabras. Intolerables, porque sobrepujaban el caudal de los pobres que los pagaban, porque los ricos ya se eximían comprando con dineros un privilegio militar; con lo cual la más poderosa, y mayor parte de las haciendas de Cataluña venía a ser o de Eclesiásticos, o de militares, y con ello daba el peso todo sobre los ombros flacos de los pobres, por lo cual un número indecible iban pidiendo limosna para pagarlas, sobre haber vendido lo poco que tenían contra toda razón; que aun a pagar lo que uno debe, no está obligado cuando no alcanza para el sustento ordinario, cuanto menos lo que no debe, y así injustas. Que haya privilegiados en la República es bien, y que éstos sean los que han hecho algún señalado servicio en orden al bien común, es debido; pero que éstos sean los más y más poderosos, no puede ser; que no ha de venir la carga toda sobre el común impuesto de solos los pobres. Mas, que se compre con dineros, ya es más malo, y tanto, que de ahí nace la miseria y poca estimación en que se halla hoy la Nobleza. Vea el curioso en la historia de los Condes de Barcelona y hallará que cuando vivían en Aragón y Cataluña todo iba al contrario de lo que agora.» *Pérez*: «Dudo en las provincias que no hay guerras como han de subir los ricos a caballeros?» *Roca*: «En tal caso que les den privilegios honoríficos, más no eximirles del peso común: Así leemos en la sagrada Escritura que, viéndose el Rey y pueblo oprimido de Goliath, ofreció el Rey hacer libre de tributo la casa del que le venciera, y quiso Dios llevara la fortuna David; esto leemos, mas no que se vendiese por dinero, y así es injusto todo.»

Carranza: «¿Cómo se pusieron las contribuciones?». *Roca*: «Yo lo diré: De manera que habrá unos treinta años que volvió la caballería de Portugal; al principio pidieron de gracia les dieran de comer aquello que los paisanos comían, ajustando la calidad de la persona con el caudal de las casas, lo que hacía la gente de buena gana para ayudar, en esto, al Rey y hacerle servicio; pero poco a poco ya se añadieron mujeres, tal vez casadas, tal vez no, hijas, criadas, perros, y todo querían se asistiera; luego, poco a poco, ya no se contentaron con lo que les daban, que era lo que los mismos paisanos comían, sino que querían otro diferente y más costoso, a que la gente no podía llegar, que como que los ricos estaban libres por sus privilegios, los menos poderosos con los pobres desvalidos eran los que llevaban la carga, la cual les era más insuportable, porque unos se gastaban con ellos y real de cuatro por día, otros a real de ocho, otros a medio doblón, otros a doblón; la gente se quejaba, con este todo eran gritos, todo voces, todo riñas, todo alborotos; nadie podía comer su pan con reposo.

Para remediar su vejación y poderse apartar de dar disgusto a Su Magestad, que como a Padre y Señor aman mucho, resolvieron concertarse con ellos a un tanto y que se hicieran el gasto (esto era lo que ellos buscaban), lo cual

en los principios era una cosa moderada y llevadera; pero después ya pidieron más, y cada día iban subiendo de punto tales contribuciones; tanto, que la gente, como digo, había de vender lo que tenían, poco o mucho que fuese; otros que ya no tenían, pedían por Dios, y eran los más; otros tomaban a daño y empeñaban sus haciendas; otros se les obligaban con escrituras, a razón de censal de lo atrasado, con que les iban atando y embolviendo con estas obligaciones y enredos, de tal manera que escribió el Virrey, a Madrid, a sus confidentes, que ya tenía ligada Cataluña de tal manera que no le era posible el poderse desligar: tanto que vino a pagar Cataluña, según que se comprobó de los recibos particulares escritos jurídicamente en los libros comunes de los lugares, pasados de ochocientos doblones todos los días, de lo cual se sacó había para veinte mil soldados rasos, a darles un real Barcelonés cada día y un vestido cada año: miren pues que servicio.» *Nuños*: «¿Qué nos dices?» *Roca*: «Lo que oís: y si esto hubiese aprovechado aún la gente, lo hubieran llevado con paciencia, y más si lo hubiesen aplicado en la cobranza de los condados de Rosellón, Cerdaña y Conflente, así por ser dichos condados legítimo patrimonio de los Condes de Barcelona, como por lo mucho conviene a toda España la cobranza de dichos estados, que es blanco de sus deseos: antes todo fue al contrario, pues jamás se hizo acción militar que valiera un pito, si bien todo paraba en juegos, convites, putas y comedias, y esto por llevarlo solamente los Cabos, de Virrey abajo, y algunos que en uno y otro les hacían lado, que a los soldados rasos de a caballo les daba nada, y así que así los habían de sustentar y hacer la costa; miren si había para desesperar cuanto más para enojarse.» *Pérez*: «Verdaderamente que era malo.» *Roca*: «Como no hace más de algunos ocho años que vosotros estais por acá no lo sabíades.» *Vives*: «No. Más digo cómo no pedían que se quitara? o por lo menos que se moderaran, y no tomar armas, que esto es siempre mal visto?». *Roca*: «Como, y que faltó eso; sabréis que iban los Jurados y Síndicos de los lugares a los Diputados, que como Padres les toca el hacer guardar los fueros, y se volvían sin consuelo alguno, porque ya les habían puesto de manera que no osaban hablar y si hablaban, no les hacían más caso que si hablaba Perones. Iban al Tesorero, les remitía al Virrey, el Virrey les daba excusa, que no estaba solo él; y como dice el refrán: *el lobo y la vulpeja, todos son de una conseja*. Ellos se convenían, porque todos chupaban, y tantas veces volvieron, que por último se desvergonzaron a enviarles con desprecio y muy malos tratos, diciéndoles eran unos traidores, pues no querían hacer el servicio de su Majestad; y es verdad, no lo hacían, pues todo paraba en servicio de las bolsas de sus ministros, y de aquí a lo que arriba os tengo dicho. Volvíanse pues los pobres Jurados, y Síndicos a sus lugares no sólo desconsolados sino desesperados y sin remedio ni consejo; mas aquel que no falta ni a las bestias, pues les dio por instinto natural que cuando les echasen más carga que la que pudieran llevar sus fuerzas modo

para sacudirla, aunque fuese volviéndose contra quien se la puso, sino se la quita. Lo mismo hizo con estos pobres hombres que tomaron por único remedio sacudir de sí la carga por injusta, e intolerable, lo cual había de ser volviéndose contra los que se la pusieron, ya que rogados no se la quisieron quitar; y como esto no se podía hacer sin tomar las armas, las tomaron, salvando siempre las atenciones al Rey. ¿Pues que hicieron estos hombres por inspiración divina lo que las bestias por instinto natural; pues, decid, donde está la culpa? Luego, no hay rebeldía.» *Pérez*: «¿Qué ha de hacer el Rey de Cataluña si no ha de sacar de ella provecho alguno?» *Roca*: «Digo, ¿de qué aprovecha el muro a la ciudad? Mucho. ¿Qué saca la ciudad de él? Nada, antes gasta en conservarlo y, con todo, le es de provecho, ¿por qué?, porque la defiende: pues así Cataluña por España, que aunque su Majestad no sacara cosa de ella y gastara en conservarla, le es de provecho, porque es el muro de España, y harto hace el muro de sufrir las baterías de los enemigos y el peso de los amigos; pues así mismo Cataluña, harto hace de sufrir las invasiones de los enemigos y las molestias de los amigos, y a las veces son más duras éstas que aquéllas. (...)

Vives: «Veamos cómo me sueltas esta dificultad, que yo también soy entendido». *Roca*: «Digas.» *Vives*: «Las partes deben en buena razón natural ayudar a la cabeza en orden a la conservación del todo; luego también las Provincias al Rey, en orden a la conservación de la Monarquía; luego, dado que Cataluña lo haga, es lo que debe, y no es tan voluntario como lo pintas.

Roca: «Este argumento fuera bueno e irrefragable, a tener en cuenta dos palabritas más en el antecedente». *Vives*: «¿Qué falta?» *Roca*: «*Según las fuerzas de su ser*; esto falta, y así la mano ha de ayudar como mano, el pie como pie, ja rodilla como rodilla, y así las demás, porque si la cabeza mandara que las manos y las rodillas anduvieran como los pies, a poco trecho se lastimarán con peligro de todo el cuerpo; así mismo en el cuerpo político, cada parte ha de ayudar al Rey para bien del todo según las fuerzas de su ser; Cataluña como Cataluña, Aragón como Aragón, Castilla como Castilla, (...) que de haber querido que todos anduvieran por un igual, han venido a lastimarse algunas y ha peligrado la monarquía toda». *Nuños*: «¿Has visto, *Vives*, la respuesta?». *Pérez*: «Fuerte cosa es que haya de enviar gente el Rey para defenderos, y que todo os haya de ser debido». *Roca*: «¿A defendernos? Tal defensa, ni tal dolor. Por lo que hacéis, más que nunca viniera garra de vosotros; a perdersos habéis venido, no a defendernos». *Pérez*: «¿Cómo a perdersos?». *Roca*: «Sí, a perdersos. Dígame, pues, en qué consiste la defensa de una Provincia? En impedir no entre en ella el enemigo y en guardar las plazas». *Roca*: «No es eso?» *Pérez*: «Sí.» *Roca*: «Pues mira como lo llevaron en tiempo del Conde

Duque sobre la venida a Cataluña y sitio de Barcelona; como tengo dicho, no sólo querían el romper la palabra y fe prometida pactada con el Rey, sino perder del todo la Nación Catalana. (...)

Pero dejando las sobredichas razones a la parte, y volviendo a nuestro argumento, te digo, amigo Pérez, que en más de veinte años a esta parte, si jamás habéis impedido que no entrara el enemigo? Ni que hayas socorrido plaza alguna? Antes cuantas ha sitiado el francés se las ha llevado, porque todo se lo entregáis; esto es la defensión que hacéis». *Carranza*: «Desventurados, qué habíades de hacer si os dejáramos?» *Roca*: «¿Qué hacían en tiempo de los Condes de Barcelona? ¿Quién nos ayudaba que no sólo se defendían los Catalanes, sino que hacían temblar Europa por tierra y por mar?, y si no díganlo las historias». *Nuños*: «¿Cómo no lo hacéis agora?» *Roca*: «Porque vosotros sois como el perro del hortelá [sic], que no ladra ni deja ladrar. Venga el Rei solo acá y haga lo que hacían los Condes, y veréis lo que haremos». *Pérez*: «¿Qué acaso es el Rey un condecito para andar aquí y allá?». *Roca*: «Digo: en tiempos pasados el Rey Don Pedro de Aragón, Carlos Quinto y otros eran Condecitos? Y en los presentes, el Rey de Francia, el de Polonia y el Emperador son Condecitos? No van donde les importa? Acá por esto van las cosas como van». *Carranza*: «No te canses, Pérez, que con Roca no hay razones». *Nuños*: «Esto le quiero preguntar: ¿qué ha de hacer un Rey cuando se ve pobre? ¿Ha de pedir limosna a sus vasallos, o ha de pedir mandando, o lo ha de pedir a los estraños, o que ha de hacer si los vasallos no le quieren dar?». *Roca*: «Yo lo dire: que quite gracias; que no es justo que por hacer mercedes a unos haya que cargar otros; y que quite tantos Oficios y Oficiales, que son como sanguijuelas que le chupan toda la sangre; pues que de las veinte partes de sus rentas no le dejan llegar salva una; esto ha de hacer y verá como tendrá para todo, para pagar los soldados, y pagando tendrá más que querrá, y gente de valor, que nadie por fuerza obra con gusto, ni muerto de hambre tiene aliento (...) los vasallos no son esclavos para ir forzados, ni los hombres son bestias para llevarlos atados; haga pues lo que digo y tendrá que pagar, y pagando gente de valor. (...)

Y de lo que está agora pasando, ¿qué me dirás? ¿No es buena?». *Pérez*: «¿Qué, Roca?». *Roca*: «¿Qué? No lo ves como Madrid ya no es Madrid, sino París, pues todos, o los más Grandes de Castilla se han hecho Franceses; pero eso menos mal, porque el afecto lo da cada uno a quien quiere y las opiniones son varias, y cada uno sigue lo que le parece mejor. Pero aquello de dar favor y entregar las Plazas contra el querer del Rey es malísima traición, por más razones que se busquen para justificar su parecer. (...)

(...) Parece esto la fábula del Gallo y del León. (...)

Dicen que algunos animales gruesos, y de los más allegados al León, deseaban mucho acabar con el Gallo (...) Es nuestro desafortunado Monarca el León, sus allegados los Grandes, y el Principado, y aun toda Cataluña, el Gallo. Es mortal la envidia que le tienen; persuaden con fabulosas razones que conviene que él muera sujetándole. Dale su poder, engañado. Dicen: «Ven acá, Cataluña, has de morir». Dice Cataluña: «¿Por qué?». «Porque llevas cresta coronada y esa tan grande libertad que tienes, que no la tienen las demás Provincias; y eso más sabe a Rey que a vasallo». Responde Cataluña: «¿Qué culpa hay en eso? Acaso no me es debida por ley natural? ¿No ganaron mis mayores a costa de su sudor, sangre y vida la tierra que poseo y aun mucha más perdida por culpa vuestra? ¿No eligieron Rey voluntariamente? ¿No se pudieron quedar con esa y mas libertad aun si quisieran? ¿Pues, qué agravio hacen a nadie con ella?» Quedan convencidos, mas no quietos.- «Vaya, dicen, está bien» Mas como la envidia no les dejaba quietar, dicen: «Ven acá, Cataluña, has de morir». «¿Por qué?», dice Cataluña. «Porque tienes muchas exenciones con tantos privilegios, lo que no tienen los demás, y así no es bien visto de los otros; por eso has de morir». Dice Cataluña: «¿En qué está la culpa? ¿Que acaso me los tomo yo? ¿Que por ventura no me los dieron libremente los Reyes pasados, obligados de los grandes y voluntarios servicios que mis mayores en gente y dinero les hicieron, por los cuales goza la Corona tantos Reinos, como vemos está gozando nuestro Monarca, por ese respecto, los títulos de Rey de Murcia, Valencia, Ibiza, Mallorca, Menorca, Córcega, Cerdeña, Nápoles y Sicilia, y los de Duque de Atenas y Neopatria, de que obligados les pareció no cumplían con su deber, si así no les premiaban? ¿Pues qué culpa es gozarlos? ¿Ese es el pago?». Quedaron convencidos, aunque no satisfechos, y le dicen: «Vaya, bueno». Mas poco les duró el sosiego, que, como les quedaba aún la espina en el corazón, no les dejaba quitar; y así llaman tercera vez y dicen: «Ven acá, Cataluña». Responde algo mohína: «¿Qué me quieren?». «Has de morir» «¿Por qué?» «Hablas mucho y levantas mucho la voz.» «Yo os lo creo que mis voces os dan pena. ¿Que teméis no despierte a los dormidos? Mas que mucho dé voces si veo que dais tan, voluntariamente las Plazas y siempre estáis forcejando contra mis fueros y privilegios. ¿Qué hombre habrá tan insensible que, si le lastiman, no dé voces? Pues que mucho yo las dé si vosotros me lastimáis. ¿Vosotros no os quejáis cuando os tocan, y aun a veces sin tocaros, que me molestáis?». «Vaya, bueno, quítate», dijeron. Mas fue para cogerla más a su salvo. Pero, como todavía estaba la ponzoña en sus corazones, no les permitía el callar, dicen: «Ven acá, Cataluña, has de morir». «Y ¿por qué?». «Aquí no hay ya más porque, sino que queremos.» (...)

(Luz de la Verdad. Preguntas, y respuestas en favor de Cataluña, y sus hijos. Originadas de una disputa avida entre cinco soldados de acavallo de las tropas de España. Dispuestas en la forma siguiente por uno de los mismos propugnantes. (1698), 24 ff. s. n. - Institut Municipal d'Història, Barcelona; sig. Al, 2º, 186, varia - Hi ha una reedició amb el títol: Cataluña vindicada de la nota de rebelión con que sus émulos pretendieron denigrar sus glorias. Aumentada con algunas notas y citas auténticas: Ordenada en forma de diálogo, y dada nuevamente a luz por J. M. y C., Imp. de José Torner, Barcelona 1842.)

1700

1 de novembre del 1700: mor Carles II, sense successió directa.